Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1995 ФЕВРАЛЬ 14
Хабарай түрүү шара бар нарын 14
ВТОРНИК
Гарагай 3
№ 28 (19122)
Газетын сэн.
Хэлсээтэ сэн.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албанда

Редакторай булан

ЭБЭЙ ЁНООР ШИИДХЭХЭ ХЭРЭГТЭЙ

1 2

Хүн түрэлтэн нонин лэ гээшэ. Ан [illegible] илгаржа, ухаагаа гүйлгэдэг [illegible] сагнаа хойшо бэе бэсынгээ зоо[illegible] дайда дэлхэйдэ обтожо, атаарха[illegible], зөөмдэн абахала нэдэжэ, ходо дай[illegible]дадаг, бэе бэеэ хюдадаг болоо. Энэ [illegible]шье мэдээжэ. Тиимэнээ цивилизо[illegible] гээд тоологдоной түби дэлхэйн түү[illegible] таймадан харахадаа, шудалхадаа, ехэ [illegible], дэлхэйн ба оронууд хоорондын, [illegible] нютагай удха шанартай тоо том[illegible] олон дайнуудай үдэр, нара, [illegible] бүри боложол байнашиень мэдэр[illegible].

[illegible]ын сагыешье абаад хараа наа[illegible] дэлхэйн хоёрдохи дайнай нүү[illegible] 50 шахуу жэл соо хаа-хаанагүй, [illegible] бүхэндэ ямар нэгэ дайн боложол [illegible]. Эдэ зүришэлдоонүүдэй уг ун[illegible], шалтагаанинь, удхань ондо он[illegible] байгаа юм аабза.

[illegible]ор тэдэ бултадаа нэгэл хажуу[illegible] тон адлинууд. Тэрээн бүхэндэ [illegible] ехэр адхардаг, гол түлэб юрын [illegible]лангаяа үхи хүүгэдгэ, үбгэд [illegible], эхэнэрнүүдтэ айхабтар ехэ [illegible] шуудал асардаг, үзэн ядалга, [illegible] нэрүүн байлга улам нүүжэроо[illegible]лгадхадаг байна бшуу.

[illegible] эдэ зүришэлдоонүүдэй болохо[illegible] дэлэгырэн шангархадань, зоной [illegible] бодолдо, зүрхэ сэдьхэлдэ эрье[illegible] нүлөөн үзүүлэгдэдэг, зонине хё[illegible]одог, наначаснь зобоодог. Тиигээд [illegible] хёмороонууд тухай наначан хэдэн [illegible] дамжан ошохо, арадуудай, бүлэг [illegible] хоорондо олохон жэлнүүд соо [illegible] найн харилсаа тогтоохын аргагүй [illegible]охо байна. Энэл эгээл муу тала[illegible]удынь нэгэн. Хойшолонгуудынь. Тус [illegible]морсондо ямаршье хабаагүй манай [illegible] залуу үетэндэ хабаатай хойшолоп[illegible].

[illegible]игээжэ бодоод үзэхэдэ, нэгэл үетэ[illegible] наханда боложо байнан зүришэл[illegible]үд ондоохоноор харагдаха байна. [illegible]рикые абаад хараха болоо наа, [illegible]ликэдэ, Панамада, Сальвадорто, [illegible]да, Никарагуада, Перуда болон [illegible]дорто, Африкые абаад хараха бо[illegible] наа, Суданда, Сомалида, Чадта, [illegible]мын Түбэй Республикада, Руан[illegible], Мозамбигта, Анголодо, ЮАР-та, [illegible]ада, Зимбабведэ, Ази абаад ха[illegible] болоо наа, Шри-Ланкада, Дүтын [illegible]гүтэ, Йемендэ, Энэдхэг болон [illegible]стада, Хитад болон Вьетнамда, [illegible]да, Европые абаад хараха бо[illegible], Югославида, Чехословакида, [illegible]ндо, Венгридэ болон бусад оро[illegible], нютагуудта болонон зүришэлдөө[illegible]ар нэгэ мүр сараа дэлхэйн ара[illegible]. түүхэдэ үлөөгөөл бэшэ гү? [illegible] даа.

[illegible] урданай СССР тухай хэлэхэ [illegible]наа, зүришэлдоонүүд хаа-хаана[illegible]олно. Үшөө нэгэн бүхэли гүрэн [illegible]найай Яхадта, Казахстанда, Фер[illegible], нүнөө наянай Таджикистанда, [illegible]ийданда, Нагорно Карабахта, [illegible], Хойто Осетидэ, Ингушетидэ, [illegible] нүн боложо байна гээшэб? [illegible]ер шадар болонон үйлэ хэрэгүүд [illegible] мөрын шалтагаануудтай, манай [illegible] түүхэтэй холбоотой байгаа юм [illegible].

[illegible]найай СССР доторой зүришэлдөө[illegible] уг унгине тодоруулхадаа, ган[illegible] Советскэ Союзай хүтэлбэрилэгшэд[illegible]ин, Сталинай политикатай хол[illegible] хэрэггүй юм. Юуб гэхэдэ, эдэ [illegible]нуд бүри холын уг унгитай, [illegible] Россин газар дайдаяа үргэд[illegible]ар дорохи түүхэй эд хэрэгсэ[illegible]та, мүнгэнэй, бусад ехэ зөөри [illegible]юумэнэй хойнохоо эрмэлэзэн, [illegible]руун, урда зүүгүд руу дабшан [illegible] сагые юундэ хараанаа алданаби[illegible].

[illegible]энүүдэй хойнохоо холо ошоно[illegible]эгүй. Ермак хадаа ород-совет [illegible] ехэ баатар, герой боложо орон[illegible] Харин Сибириин олонхи арадуудай [illegible] харасаар болоо наа, тэрэ дээр[illegible] аймдэгшэ, тонуулшан юм. Та[illegible]удые болон бусад арадуудые Ер[illegible]нээ сүлоолнэн болоноб? Өөнэ[illegible] өөнэдөөнь гү? Бодоод үзэгты [illegible]

[illegible]рфей Хабаров, Семён Дежнёв бо[illegible] бусад эрэлхэг зоригтой, баатарлиг [illegible]байгаа юм бээ. Географиин эрдэм[illegible] тэдэнэрэй оруулнан хубитань го[illegible]. Зүүгөр Сибириин үндэнэн ара[illegible]дуудта тэдэнэр юу асарааб? Гэрэл гү, али харанхые гү? Эндэ нэгэ удхатай харюу үгэхэнь хүндэ. Бодожо үзэхэ хэрэгтэй.

Тиимэнээ манай буряад арадшье оорынгоо түүхэдэ тад ондоогоор, онсо өорын оншотойгоор хандахаар болоод байнашинь тон шухала. Ингээд харахадаа, ород булимтарагшадная газар дайдана хамгаалжа бодоной уг отогуудай удамаршад, ударидагшад тухай хараал шэрээл хэжэ дурдаха бэшэ, харин эрэлхэг зоригтой байнанайнь түлөө хүндэлхэ ёнотойбди.

Энэ бодомжоёо баталан, үшөө юун гэхэ байнаб гэхэдэ, арад бүхэнэй түүхые хэн нэгэнэй нанаан бодолдо гү, али ямар нэгэ ехэ ороной түүхэдэ таарадуулхала болихоор саг ерэнэн шэнги аад, энэ талаар ямар нэгэ хубилалта болоо гээд элеэр харагданагүй. Тиимэнээ урданай СССР соо болоной зүришэлдөөнүүднэ нүргаал абахаяа, зүб нүргаал абахаяа нанаа наа, шалтагаануудыень, уг унгиень тон зүбоор тодоруулха хэрэгтэй болоно гээшэ.

Мүнөө бүхы зоной нанаае зобоожо байнан асуудал хадаа Чечнядахи үйлэ хэрэг мүн гээд хэлэхэдэ, багаханшье алдуу гарахагүй гэжэ нанахаар. Тиихэдээ тус асуудалда хандаса гол түлэб тэндэнээ ерэнэн мэдээсэлнүүдтэл түшэглэнэ, энэ зүришэлдоонэй холын, ойрын шалтагаанууд, уг унгинь, түүхэнь олон ушарта хараада абтанагүй гээшэ ха.

Юуб гэхэдэ, тус асуудалай эхин ушөө XVII зуун жэлнээ эхитэй. Шейх Мансурай ударидалга доро ородуудта эсэргүү тэмсэл захалаа бэлэй. XIX зуун жэлэй эхин багта Чечнигай [illegible]энхи хубинь Россин гар доро ороод байнан ха.

Табин шахуу жэл соо үргэлжэлнэн Кавказай дайнай үедэ, чечен арад олон зоноо гээгээ бэлэй. 1817 ондо захалнан тус дайнай дүүрэхэдэ, адыгууд, чеченцүүд ород гүрэнэй бүридэлдэ ороод, эдэнэрэй зарнманинь Дүтын Зүүн зүг руу болон Дагестан худар ябаа нэн.

Энэ дайнай эхилтэр чеченцүүд ородуудта, эгээл дүтынгөө хүршэнэр болохо терскэ хасагуудта дурагүй байгаа, үзэн ядадаг нэн гээд хэлэхээр бэшэ юм. Хүршэ ёноор, нанала эбтэйгээр ажаһуудаг байгаа.

Саашадаа совет үедэ Сталинай хардалгада, харшалалгада орожо, 1944 ондо Дунда Ази руу сүлэгдөө бэлэй. 50-яад онуудта олонхи чеченцүүд нютагаа бусаа, автономинь нэргээгдээ. Зүгөөр тинхэдэшьс, удааньшье тус арадай экономическашье, социальнашье асуудалнууд гүйсэд шидхэгдээгүй байгаа. Хэдэн зуун мянган тус республикын ажалшад урданай СССР-эй бусад оронуудта хоолойгоо тэжээхэеэ ошодог бэлэй.

Харин Джохар Дудаев тухай хэлэхэ болоо наа, тэрэ нэгэ үедэ, нлангаяа Чечняда совет засаг усадхахада, зарим политическэ хүсэнүүдтэ хэрэггэй байгаа гээшэ ха. Теэд тэрээнтэй нааданиинь саг соогоо таналагдангүй байжа, нимэ хойшолонгуудтай байба ха. Тиимэнээ мүнөө боложо байнан дайн алишье арадта хэрэггүй.

Юуб гэхэдэ, манай республика соошье энэ дайнай аймшагтай амисхаал мэдэрэгдэнэ ха юм. «Загарайн аймагай Эрхирэг нүурин. Доржиев С.-С. Д-дэ. «Сэрэгэй алба хаагша Александр Санжи-Сурэнович Доржиев (1975 ондо түрөө) 1995 оной январиин 31-дэ алуулаа. Манай түлөөлэгшэд хүбүүсэтнай Ростобоо асарха. Хэзээ ерэхэ байнанаа дуулгахабди. Командир».

Нимэ телеграмма гартаа барихада, хайшааб? Хажуугаарнь эсэгэнь, Санжи-Сурэн Дашиевич нана барашоо. Нигэжэ Галина Уладаевна эхэнь нэгэ доро нахуу үбгэеэ, ори ганса хүбүүгээ алдажа, хоёр басагадтаяа үлэбэ бшуу. Гадна үшөө сохом хоёр хүбүүднай нана бараа гээд Чечнанаа мэдээсэгдээ. Тиимэнээ зайгаар холо Чечня бидэнэртэ айхабтар дүтэ болошобол даа..

Энэ дайе болюулха нэгэл арга бии. Хоёр тала тогтожо, буудалдаагаа болюулжа, столой саана нүужа, эбэй ёноор арсалдаата асуудалнуудаа шидхэжэ, хубүүдээ алалсахаяа болихо аабза гээд найдахаар байна. Энээннээ ондоо арга замууд үгы гээд ойлгохо саг ерээ. Газар дайдаяа хамгаалнан арад хэзээздэшье дилдэдэггүй.

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

ЖУРНАЛИСТНУУДТАЙ УУЛЗАЛГА

Манай республикада албанай хэрэгээр Европын холбооной делегаци ерэнэн байна. Арбан хүнтөө бүридэнэн тус делегациие Европын холбооной Россида байдаг Түлөөлгэтэ эмхиин хүтэлэрилэгшэ, Москвадахи Европын комиссиин элшэн сайд М. Эмерсон толгоилоо. Делегациин гэшүүд журналистнуудтай уулзалга паяхан үнгэргөө.

Буряад Республикын президентын ба Правительствын хэблэлэй албанай хүтэлэрилэгшэ Д. Г. Санжиев уулзалгые нээнэн байна. Делегациие толгоилогшо М. Эмерсондо үгэ үгтөөэ. Тэрэ Европын холбооной ябуулжа байгаа үдэлмэри тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ үгэнэн байна.

Худалдаа наймаанай талаар бүхы хизаарлалтануудые байн байн усадхахын, бусад гүрэнүүдтэй худалдаа наймаа эрхилхэдээ таможниин ниитэ нэгэн тарифуудые хэрэглэхын, экономическа политика ябуулхадаа хоорондоо хэлсэжэ баталагдаһан үндэнэ нуури сахихын тула 1957 ондо Франци, ФРГ, Итали, Бельги, Нидерланда, Люксембург гүрэнүүд хоорондоо хэлсээ баталжа, Европын экономическа холбоон гээшые бии болгоо нааб даа. Удаань 1973 ондо Великобритани, Дани, Ирланди гүрэнүүд энэ холбоондо ороо бэлэй.

— Мүнөө үедэ Европын холбоондо 13 гүрэн тоологдоно, — гээд М. Эмерсон хөөрэнэ. — Энэ холбоондо Финляндиин ороной ушарнаа Россин гүрэнтэй нэгэ хилэтэй болобо гээшэбди.

Тиимэнээ- али алиндамнай аша туһатай харилсаа, холбоонуудай үргэдхэгдэхэ, бэхижүүлэгдэхэ зэргэтэй.

Нимэ зорилготойгоор дүрбэн жэлэй саана Россида Европын холбооной Түлөөлэлгэтэ эмхи бии болгогдоной, эндэнь 9 хүн худэлдэг юм ха.

Дэлгүүрэй экономикодо дамжан орохо, демократис общество бэхижүүлхэ хэрэгтэнь СНГ-гэй гүрэнүүдтэ туналамжа үзүүлхын тула Европын холбоон Тасис гэнэн программа 1991 ондо бүрилдүүлнэн байна. Энэ программада хараалагдаһанай ёноор, СНГ-гэй гүрэнүүдтэ мүнгэ зөөри дамжуулагдаһан, энэрхы сэдьхэлэй туналамжа үзүүлэгдэдэг, урьналамжа үгтэдэг юм. Тиин үнгэрнэн дүрбэн жэлэй туршада бухы дээрээ 1 миллиард 870 миллион ЭКЮ-гэй (нэгэ ЭКЮ—1,33 доллар) хэмжээнэй туналамжа үзүүлэгдээ. 1994 оной июнь нарада Европын холбоон Росси хоёрой хоорондо политическэ, экономическа харилсааануудые үргэдхэхэ талаар хэлсээнүүд баталагдаһан байна.

— Россин Федерацида жэл бүхэндэ хоёр шэглэл баримталан, ажал ябуулгаяа эмхидхэдэгбди, — гээд М. Эмерсон үгөсэ үргэлжэлүүлнэ. — Байгша ондо Россин гүрэнэй баруун-хойтохи нютагуудта — Мурманска, Архангельска областьнуудта, Карелиин Республикада, мүн Байгал шадархи нютагуудта —Эрхүүгэй областьдо, Буряад Республикада, мүн Шэтын областиие хараанаа алданагүйбди, зарим тэды хүдэлмэри ябуулха зорилготойбди. Тиихэдээ гансашье байгаали хамгаалха асуудалнуудта анхарал хандуулагдахэ бэшэ, харин эдэ нютагуудые хүргөөлгын шухалын шухала асуудалнуудые анхарха байнабди. Чернобыльдо, мүн Кольско хахад арал дээрэ худэлнэн тула бага сага дүршэлтэй болоной гээшэбди.

Эрхүүгэй областиин, Буряад Республикын хүтэлбэрилэгшэд Европын холбооной делегациин хараалнан зорилгонуудые дэмжэнэндэнь үгэ хэлэгшэ баярые хүргөөд, тон богонихон болзорой туршада олон тоото уулзалганнуудые үнгэргэбэди гээд тэмдэглэбэ. Делегациин гэшүүд гурбан бүлэг боложо таһараад, худэлмэриин хоёр удэрэй туршада жара гаран проектнүүдые хаража үрдеэ. Эдэ проектнүүдынь байгаали хамгаалха, газар, уна ашаглаха, байгаали хамгаалгын асуудалнуудаар эрдэм мэдэсэеэ дээшэлүүлхэ, элшэ хүсэ үйлэдбэрилхэ, шулуун нүүрнэ малтан абаха, худоо ажахые хүгжөөхэ, аяншалха, амарха арга боломжонуудые үргэдхэхэ, промышленность, илангаяа целлюлозо-саарнанай комбинадые хүгжөөхэ болон бусад асуудалнуудта шэглүүлэгдэнэн байгаа юм.

Байгша оной февралиин 9-дэ пленарна заседани зарлагдажа, эндэ хабаадагшад гурбан бүлэг болон таһаржа худэлөө. Эрдэмэй ба байгаали хамгаалгын бүлэгые Буряад Республикын Экологиин ба байгаалиин баялгуудые ашаглалгын талаар гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ В Е. Гулгонов, географиин эрдэмэй доктор А. Ж. Тулохонов, Европын холбооной делегациие хүтэлбэрилэгшэ М. Эмерсон гэгшэд, ой модоной ба худөө ажахын бүлэгые республикын ойн ажахын министрэй орлогшо А. В. Мартынов, «Забайкаллес» предприятиин директорэй орлогшо В. Я. Кокин гэгшэд, элшэ хүсэ үйлэдбэрилгын ба ашаглалгын асуудалнуудые зүбшэнэн бүлэгые «Теплоприбор» заводой директор В. Б. Нимаев, Европын холбооной делегациин гэшүүд Куске, Волосский гэгшэд хүтэлбэрилнэн байха юм. Удаань бүлэгые хүтэлбэрилэгшэд пленарна заседани дээрэ худэлмэриингөө дүнгүүд тушаа элидхээ юм.

Тиин хэдэн проектнүүд шэлэгдэн абтажа, Европын холбооной штабта дамжуулагдаха юм ха. Гадна тус холбоон өөрынгөө ажаябуулгада һэльбэн шэнэдхэлгын ба хүгжөөлгын бүхэдэлхэйн банкын анхаралые хандуулхые оролдодог. Тиимэнээ зарим проектнүүдээр энэ банкшье нонирхожо эхилээ. Үнгэрнэн неделидэ Эрхүү хотодо тус банк тусхай семинар үнгэргэбэ. Энэ неделиин туршада Европын холбооной болон тус банкын түлөөлэгшэд Москва хотодо уулзалга үнгэргэхэ зорилготой. Тиин Эрхүүгэй областьноо, Буряадай Республикаһаа дурадхагдаһан проектнүүдэй дэмжэгдэхэ байнандань этигэжэ байнанаа М. Эмерсон үгынгөө түгэсхэлдэ мэдүүлбэ.

— Байгал шадарай нютагуудта бэелүүлэгдэхэ проектнүүдтэ хэды шэнээн мүнгэ зөөри үгтэхөөр хараалагданаб? — гэнэн асуудалнуудтайгаар ТАСС-ай корреспондент А. Субботин делегациин хүтэлбэрилэгшэдэ хандаба.

— Эдэ проектнүүдэй бэелүүлгэдэ 15 миллион доллар таналагдажа үгтэхөөр хараалагдана, — гээд М. Эмерсон харюусаһан байна.

С. РИНЧИНОВ.

Малай үбэлжэлгэ—шанга шалгалта

Кабанскын аймагай нуралсалай «Байкальское» ажахыда ямаршье юумэннээ сухаридаггүй зүрхэтэй, хэдэдэол урагшаа наначаатай, олэн үгэгүй, хэдол энеэбхилжэ ябадаг униинэй наалишан Людмила Ивановна Никоновае онсо нэрлэмээр. Хэды бэрхэтэй жэлдэшье тэрэ ну наха түсэбөө, уялгаяа дүүргээгүй гэжэ байгаагүй. Ажалай ветеран жэл бүри даажа абаһан үнеэн бүриноо 2500 — 3000 литр ну наадаг байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Байкальское» ажахын түрүү наалишан Л. И. Никонова.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

«АМАЯА ТОНОДОХО» ГЭБЭЛ...

Гүндын нуурнаа манай гүүртэ хүрэтэр тиимэшье холо болодоггүй. Минии буусада урдандаа ну наалиин фермэ байнан юм. Дэлгүүрэй экономикын гэдэгэй гуримаар худэлдэг болоходоо, аймагаймнай олохон ажахынууд налан нандаржа, урданайнгаа түхэл гуримаа хубилажа эхилнэн байна. Манай совхозшье баһал худөө ажахын кооператив болгогдоо бэлэй. Одоол энэ үедэ ажалша коллективүүд үсөөржэ захалаа нэн. Ну ехээр үйлэдбэрилхэеэ болиходонь, зарим фермэнүүд үндэнөөроо үгы болгогдожо, ажалхэжэ байнан зон худэлмэригүй болоод, нишэ-тишээ таража захалаа бэлэй. Эгээл энэ наланан фермын бүусада би гүүртынгөө малтаяа буунан байнаб.

Малай байха байрануудни яала найн юм. Энэ жэлэй үбэлжэлгэдэ найн бэлэдхэлтэй хүрэжэ ерээ нэмди. Байнан дал хорёонуудаа, гэр байрануудаа өөнэдынгөө хүсөөр занабарилнан, дулаалнан байнабди.

Мүнөө жэлэй малай үбэлжэлгын үедэ зуугаад толгой тугалнуудые харуунаалжа байнаб. «Найн» сагай байхада, нимэ залуу малые үмсэдэ тараажа, заримдань худалдажашье үгэгшэ бэлэй. Харин мүнөө сагта тэдэнине томо болгожо түлжүүлхэ найдамтай малшанда тушааха гэнэн зорилго нөөднай урдаа табинан байгаа юм. Үбэлжэхөөр бэшэ тулюуршаг бэетэй тугалнуудые намайе абыш даа гэжэ нүүлдэнь гуйгаа нэн.

Ажахынгаа хүтэлбэрилэгшэдэй гуйлтыень ойлгожо, балай гэдэргээ таталдангүйөөр намар, үшөө дулаан байхада, үбшэн үлбэр түгалнуудые эндэ-тэндэ-нээ суглуулжа абаа нэмби. Эдэ малаа түрүүшын удэрнөө шанга хиналта дороо абаһан байнаб. Барагшадалтайень ургаса хуряанан хойнонь полинууд дээгүүр адуулааб. Тулюуршагуудыень бууса дээрээ барнад эдеэлүүлээб. Бүри ябажа шадахаяа болинон залуу малаа тугалнуудай байра соо оруулжа, тусхай харуунан доро табяаб. Эдэ гурбан бүлэг малаа үбэлжэлгын эхинньээ зоотехнигүүдэй, ветеринарна худэлмэрилэгшэдэй заабаряар эдеэлүүлдэг болоной байнабди.

Энэ жэлэй малай үбэлжэлгын үедэ тэжээлээр тиимэ найн гэхээр хангагдаагүйбди. Манда мүнөө малаа эдеэлүүлхэ тэжээлэй нөөсэ гэжэ байхагүй. Зүгөөр ажахымнай тэжээлээр таналдуулдаггүй, саг соонь шэрэжэ асардаг. Нёдондо жэлэй үбэлжэлгэтэй мүнөө үсынхиие зэргэшүүлхээр бэшэ юм ааб даа. Үнгэрнэн жэлэй энэ үедэ одоол зобожо байгаабди. Хэзээ, хэды шэнээн үбнэн, нолоомон, талха тарянай зүйл буухань гээшэб гэжэ бидэ үдэр бүхэндэ зүрхэ сэдьхэлээ үбдэн хүлеэгшэ бэлэйбди. Мүнөө тиимэ байдал манда үшөө тохёолдоогүй. Ноёдой, мэргэжэлтэдэй найдуулнаар энэ жэлэй харюусалгатай хаһа гэмгүй, гарза хоролто багатайгаар үнгэргэхэ аргатайбди гэжэ бидэ өөнэдыгоо тоогшолди даа.

Анхан эдэ үлбэр, муу бэстэй тугалнуудые даажа абахадаа, худөө ажахын Яруунын кооперативай хүтэлбэрилэгшэдтэй хэлсээ баталхадаа, энэ жэлэй малай үбэлжэлгэ соо гарза багатайгаар залуу малаа харуунаалжа шадаа наамнай, ажахымнай манда нэгэ хэдэн толгой буруу үмсэдөө барихыемнай үгэхэ ёнотой. Энэ хэлсээгээ дүүргэхын хойноноо Ирина Дамьяновна бидэ хоёр удэр бүхэндэ ороддон худэлнэбди.

Үмсэдөө малайнгаа тоо толгой олошоруулхада, хэндэ муу байха болоноб? Олон лэ толгойтой байхадаа, нүүлэйнь нүүлдэ ши өөрөөл шүүжэ гараха ха юмши. Энээндэ ямаршье «хаалта» гэхэ гү, али наад байха ёногүй. Хүгжэлтын зогсошоной сагта наа, үмсэдөө тэды толгой мал бариха ёнотойт гэжэ нютагай сельскэ Советдээ, аймагнаа, республикаһаа хашалта, баалалта болодог байнан ааб даа. Мүнөө тиимэ баалалта байхаяа болинхой ха юм. Тиимэнээ өөнэдөө ямараар ажаллана-бибди, тэрэнэйнгээ зэргээр «амаяа тоһодохо» байна ха юмбибди.

В. ВОТИНОВ,
Яруунын аймагай худөө ажахын Яруунын кооперативай малшан.

СЕМИНАР БОЛОБО

Газар үмсэлхэ тухай асуудалнууд Росси доторхи олонхи область болон автономито республиканнуудые нонирхуулна. Энэ талаар «Газар үмсэлэлгэ, мүн предприятинуудай тэрэнээ ашаг тайгаар хэрэглэлгэ» гэнэн семинар Улаан-Удэ хотодо үнгэргэдэбэ.

Буряад Республикын правительство, Эд зөөри эрхилхэ талаар гүрэнэй комитет, республикын Эд зөөриин жаса Москва хотын «Земля и недвижимость» гэнэн мэдээсэлэй түбтэй хамта семинар эмхидхээ.

Семинарта хамта дээрээ 150 хүн уригдаба. Эдэнэй тоодо республикын, мүн Улаан-Удэ хотын үмсэлэгдэнэн предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд, олзын хэрэг эрхилэгшэд, зөөри эдлэгшэд, журналистнууд оролсоо.

Семинарта хабаадагшад предприятинуудай газараа яагаад худалдажа абаха тухай зүбшэн хэлсэжэ, энэ талаар дүршэл ехэтэй болоной ондоо регионуудай предприятинуудай ажал ябуулгатай танилсаха аргатай байгаа. Россин, мүн Буряад Республикын эд зөөри эрхилхэ талаар гүрэнэй комитедуудэй, банкнуудай түлөөлэгшэд эд зөөриие сэгнэхэ асуудалаар мэргэжэлтэй тайлбаринуудые үгэнэн байна.

Бусад регионуудтай жэшээлээд үзэхэдэ, Буряад Республикада үмсэлэлгэ нанала түргөөр ябуулагдажа байна. Үйлэдбэриин предприятинуудай ехэнхи хубинь үмсэлэгдөө. Шэнээр байгуулагдаһан акционернэ бүлгэмүүдэй, элдэб түхэлэй нүхэсэлнүүдэй зариманиинь нанала амжалтатай ажалаа эрхилнэ. Үйлэдбэри шэнээр нэргээгдэжэ, шэнэ холбоо барисаанууд баталагдана. Тиигэбэшье иимэ орёо экономическа байдалда зөөриин шэнэ эзэдэй олонхиной үйлэдбэреэ саашань хүгжөөхэ арга бага болоно. Сохом ашаг тайгаар хэрэглэгдэхыень мэдэхэ аргагүй дээрэнээ, инвесторнүүдшье ямар нэгэ үйлэдбэридэ мүнгээе оруулхаяа яаранагүй. Эд зөөри, нэн түрүүн газар, иимэ байдалнаа гаргаха гол нүхэсэл боложо үгэхэ байна.

Энээниие ойлгоной республикын хэдэн предприятинууд газараа өөртөө ашаг олзотойгоор хэрэглэхэ аргануудые бэдэржэ эхилээ. Нүүлэй үедэ республикын Эд зөөриин жасада предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй зүгнөө ороной, газараа худалдан абаха тухай мэдүүлгэнүүд олошороо.

Газар үмсэлэлгые эмхитэйгээр үнгэргэхын тула тусхай түсэб зохёохо хэрэгтэй. Иимэ түсэб тухай зүбшэн хэлсэлгэ семинарай үшөө нэгэ шухала зорилго болоной байна.

Т. ЦЫРЕНОВА.

Ивалгын коммунистнууд буруушаана

Аймагай захиргаанай байшангай ехэ зал соо коммунистнууд сугларжа, Россин Коммунис партиин III съезд дээрэ зүбшэн хэлсэгдэнэн асуудалнуудые хаража үзэбэ. Коммунис партиин Буряад Республикадахи эмхиин секретарь Вандан Бадмаевич Базаров дэлгэрэнгыгээр үгэ хэлээ. Тэрээндэ сугларагшадай зүгнөө олон асуудалнуудшье табигдаа.

Уулзалгада хабаадагшад нуурин, нютагуудай партийна организацинуудые нэргээжэ, тэдэнэй нүлөө улам дээшэлүүлхэ гэжэ хэлсэбэ. Нүүлээрнь коммунистнууд Чечняда боложо байнан үйлэ хэрэгүүд тухай хөөрэлдөө хэхэдээ. Россин правительствын, Президентын энэ дай үйдхэнэн хэрэгые эрид буруушаажа байнанаа мэдүүлбэ.

В. БАТОРОВ.

Чечен Республикада боложо байнан байлдаануудта рядовой Доржиев Александр Санжи-Сурэновичэй, рядовой Плахтиенко Николай Петровичой наһа барнан ушараар Буряад Республикын Президент, Буряад Республикын Арадай Хурал, Правительство гэр бүлэдэнь, түрэлхидтэнь, дүтынь хүнүүдтэ гүнзэгы шанэлал гашуудалаа мэдүүлнэ.

ШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

[illegible] нюурта. Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ. [illegible] байбал, гуйраншалхагүйш»—хөөрэлдөөн; Ве[illegible] нухай Россин Хуулиин тайлбари; Д-Н. Хобра[illegible]убын наалишадай нанаан дүүрэн»; Занабарилга [illegible]ойнаб? Г. Дашицыренов: «Саг ошоо, шамдахал [illegible].

[illegible]ин нюурта. «Тэгшэ бэлигэй тэмдэг үлөөгөө», [illegible]ист эмхидхэлшэ, эрдэмтэ Ц. О. Очировай 75 [illegible] ойдо зориулагдаһан тусхай хуудаһан.

[illegible]ах нюурта. Агуу Пилалтын 50 жэлэй ойдо. Ц. Цы[illegible]: «Бородиногой полк дээрэ»; Д. Жугдурова: «Мар[illegible]гүй үйлэ хэрэгүүд»; Спортын нонин. «Уншаа, [illegible] нэн гүт?».

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

ГУРИМТАЙ БАЙБАЛ, ГУЙРАНШАЛХАГҮЙШ

Бүхы дээрээ хүдөөгэй диилэнхи олон ажахынуудай айхабтар хүндэ байдалда ороод, тэдэнэй даагдашагүй ехэ, хэдэн зуун миллион, миллиард үритэй, зариманайнь һалаха туйлдаа хүроод байхада, хүл дээрээ батаар тогтожо, яһала найдамтайгаар хүдэлжэ байһан колхоз, совхозууд республика соомнай бага-сага бии. Тэдэнэй дунда Зэдын аймагай Борьёогой совхоз дурдагдана.

Тэсэгэн манай корреспондент М. Намжилов энэ совхозой директор П. И. Зайцевтай уулзажа хөөрэлдэхэдөө ажахын мүнөөдэрэй байдал, тэндэхи зоной ажал хэрэгүүд тухай хэлэжэ үгэхыень гуйһан байна.

— Петр Иванович, хайрэ гамгүйгөөр нэшэжэ байһан мүнөөнай дэлгүүрэй долгиндо ехэшье диилдэогүй, хуушанайнгаа хэбээр тэбхыжэ һууһан хада шэнгеэр танай совхозые харадаг зон бии. Үнэндөө, хэр тиимэ гээшэб?

— Үгы ааб даа. Юун тиимэ юумэн байхаб. Ороо́но хониной нооно хэды ехээр абажа байгаашье һаа, мүн бүхы дээрээ нёдондо 140-өөд миллион түхэриг сэбэр ашаг өлзотой гараашье һаа, манай совхоз бусад ажахынуудтал адли мүнгөөр дуталдажа, өөһэдтөө хэрэгтэй юумэ худалдажа, абаха аргагүйдэнэ. Хүдэлмэришэдэйнтөө салингыешье заримдаа таһалдуулжа тухашарна, тулгарданабди.

Үнгэрһэн жилдэ бүхы республикын тушаһан нооно́ной 14-процент болохо зуугаад тонно нооно́ худалдабашье, совхоз аяар 200 гаран миллион түхэриг үритэжэ һалаа. Хониной нооно́ной сэн даншье тулюур байна бшуу. Урдань «сагаан алтан» гэгдэдэг энэ продукци өнөөдөр ашаг өлзыемнай үгэдэг, хамаг хэрэгээ бүтээхэ мүнгыемнай оруулдаг байгаа ха юм. Мүнөө продукци ехээр үйлэдбэрилхэ, худалдаха бүрээ гарзатажа, үритэжэ һалаха саг ерэнхэй. Нёдондо манай ажахы аяар 20 гаран мянган хонидой түс бүриһөө дунда зэргээр 4,4 килограмм нооно́ хайшалаа, зуун эхэ хонин бүриһөө 98 хурьга түлжүүлээ. Олохон түрүү хонишоднай, жэшээнь, С. В. Базаров, Б-Н. Г. Гомбожапов, В. Д. Гуржапов, Е. Д. Чупышева болон бусад зуун эхэ хонин бүриһөө 105—110 хурьга абажа, томо болгоо һэн. Республика соо энэ һалбариин ехээр доройтожо байһан мүнөө сагта иимэ үрэ дүнгүүдые туйлаһан ажахы үгы шахуу.

Таряан ажалай хүдэлмэрилэгшэд урдынгаа нэрэ солые баһал унагаанагүй. Урда жэлнүүдтэ ходол 100—110 гаран мянган центнер таряа сохижо абадаг һаа, үнгэрһэн, хүндэхэн уларилтай жилдэшье бүхыдэнь 90 центнер ороо́но хуряагаабди. Ушарынь юуб гэхэдэ, хабарай һүүл багта, зунай эхээр хаһа соогоо бороо ороогүй байхынь хажуугаар, таршаа хорхой ехээр дэлгэржэ зобоогоо, Удаань намарай аадар бороогой уһан хадын ташалангуудаар урдажа, горитой тарянай ургасые гэмтээгээ.

Иимэ эрхэ байдалда дуршэлтэй бэрхэ бригадируд Н. В. Черкасов, И. И. Шарапов, С. Б. Жапов гэгшэд механизаторнуудай ажалые шадамараар эмхидхэн яуулжа, ургасаяа саг соонь, гэзэлтэгүйгөөр хуряажа абаһанай ашаар ехэ таряа сохёо гээшэ. Тиигэжэ бидэ мүнөө ерэхэ хабартаа тариха өөрөдын эрхим шанартай үрэнэтэй байхаһаа гадма, тусхан шэлэмэл сортовой үрэнэ бусад ажахынуудта ехээр худалдаһабди. Мүн зондоо таряа хубаана, малдаашье һаһиса эдюулнэбди.

— Танай хэлэһэнһээ ойлгоходо, хэды хушэр хүндэшье һаань, хүдөө ажахын продукцин үнэгүишье һаань, үйлэдбэриеэ заахашье дээшолуулнагүй, адууна малаа үсөөлнэгүй ха юмга даа.

— Ороо́но таряа, тэжээлэй ургамалнуудые ургуулхаяа болёо, адууна малаа ехээр үсөөлөөл һаа, одоол һалаха хосорхо харгыдаа орохолди. Газар дайдамнай хоо́норшохо бшуу. Тиихэдэмнай хэн маниие хүлиэхэб?

Энэ манай эхэ эсэгэнэрэй, аха зоноймнай ургэмжэлжэ, хүгжөөжэ ерэһэн ажахы тээшэл. Эндэ минии эсэгэ Иван Петрович Зайцев олон жилдэ ахамад агрономоор худэлөө юм. Өөрөөшье 8 жилдэ баһал эндэ агрономоор ажаллааб. Манай аха нүхэд Борис Павлович Хомутов, һүүлдэнь Михаил Александрович Спасов (мүнөө Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо) гэгшэд совхозой үйлэдбэриин бата бэхи үндэһэ һуури табиха хэрэгтэ нилээд ехэ шадал, мэргэжэл шадабарияа зорюулһан, ехэшье юумэ хэлэн зон. Мүнөө энээниие унагаажа, зоноо худхуулха, зобоохо болоо һаамнай, эшхэбтэр лэ.

Сэхыень хэлэхэдэ, хонин ажалнай гарзатай гээд тэдэнээ эрид ороожорхёо һаа, үбһэ тэжээл ехээр өөлэдхэхэ гэжэ зобориг үй амар болохо юм ааб даа. Теэд бүхы нахаяа хонин һүрэг үсхэбэрилгэдэ эорюулһан олон тоото хонишоднай юу хэхэб? Ажалгүй бэлоод һууха гү? Борьёогой, Нюгын, Тасархайн хада гүбэнүүдээр ондоо ямар мал бэлшэжэ, шэмэтэй хагда, нотоеень эдихэо?

Тэрэшэлэн трактор, комбайнуудые олоор худэлгэхэ аргагүй, түлишэ, топониинь, запас хэрэгсэлнүүдынь үнэтэй гээд, тарилгынгаа газарые ехээр хорооёл даа. Теэд тэдэ полинуудная үрмэдэнэ, хамхуул, нөсоргоно ногоогоор дарагдаад лэ хооһон хэбтэхэл гүбэ.

— Дээрэ хэлэгдэгшэ гол һалбаринуудһаа гадна, үшөө ямар ажахы эрхилнэота?

— Нэгэ үедэ үнеэдэй олоор үбшэлһэнһөө боложо, нү һаалиингаа фермые хааха баатай болоо һэмди. Һүүлэй жэлнүүдтэ Нюгын фермэдэ (даагшань С. Д. Доржиева) үнеэдынь яһала олон болгогдожо байна. Нёдондо эндэхи 1993 оной эхиһ 540 центнер ехэ һу һаажа, Зэдэ һууринай, Петропавловкын магазинуудта горитой сагаан эдеэ абаашажа худалдаа юм. Байгша ондо һу үйлэдбэрилгые үшөө дээшэлүүлхэ аргатайбди. Үбһэ тэжээлшье яһада эдбэг.

Һайн шанартай үхэрэй мяха ехээр абадаг, худалдаг болохын тула тусгаар хальмаг болон казахай улаамалаан үүлтэрэй үхэрнүүдые үсхэбэрилнээди. Эдэмнай һаалиин малһаа холо, Тасархайн отделениде байлгаг дана. Урдань байһан гахайн жаахан фермые үргэдхэжэ, жилдээ 700—800 гахай тэжээдэг, тэрэнэй ашаар мяха, поршоонхонуудые худалдадаг болохо һанаан бии.

Хэдэн жилэй саана совхоз горитой газарта гэршүүхэ тарижа ургуулдаг, тэрэнээ сохижо, ороо́норынь хүрпээ болбосоруулдаг, хажуудань зүгы баридаг болоһон байгаабди. Үнэтэй арһатай ангуудые үсхэбэрилөөд үзөөди. Һаянай эдэ һалбаринуудная муушаг байдалда оронхой. Тэдэнээ саашадань хайшан гэхээ бодожо үзэхэ зон бэзэбди.

— Гурим, журамаа алдаагүй, ажалаа хэжэ байһан зон ехэ ядархагүй, гунраншалжа ябахагүй гэдэг. Танай совхоздо үнинһөө хойшо тиимэ гурим тогтоогдонхон гээшэ. Мүнөө сагта тэрэтнай алдагдаагүй гү?

— Үшөө Михаил Александрович Спасовай директор байхада, ажахын тоосоной нарин гурим тогтоогдожо, бүхы продукциин зэргээр салин түлбэри үгтэдэг болоһон юм. Тиимэнээ залхууржа, хүнэй ара нюрганда хоргодоод, хүнгэхэнөөр ябаха зон үсөөн лэ байха. Энээн дээрэнээ хэн ямар ажалтай, туршаалтайб, хамаагүй, бэе бэедээ шанга эрилтэ табижа, булта журамтай худэлнэ бшуу. Манайда малшад, механизаторнууд түс бүридөө һарын 250—300 мянган түхэриг салин абадаг. Гална совхоз зондоо гэр байра барихадань, адууна малаа үбһэ тэжээлээр хангахадань али болохоор туһалдаг. Тиимэнээ айлнуудта адууна мал олон ооложол байна. Мүнөөнэй бэрхэтэй сагташье манай эндэ үсөөн бэшэ шэнэ гэрнүүдшье бариг дана.

Хүндэхэн жэлые арай-шамай дабажа гараад байхада, урдамнай шэнэ, үшөө бэрхэтэй худэлмэришүүд хүлеэнэ. Нэн түрүүн хабарай тарилгада хаһа сагтань бэлдэхэ хэрэгтэй. Энэ худэлмэриеэ бүри үнгэрэгшэ намарнаа хэжэ эхилээ һэмди. Мүнөөдэрэй байдалаар К-700 түхэлэй 9 тракторай — долоониинь, Т-150 түхэлэй 4 тракторай — гурбаниинь, ДТ-75 түхэлэй 20 тракторай — 12-ынь бэлэн болгогдонхой. Сеялкэ, анзаһан, культиватор гэхэ мэтэ техникэ гол түлэб мартын 1 болотор заһагдажа дүүрэгдэхэ ёһотой.

Мүнгэ зөөрөөн дутамаг, элдэб запас хэрэгсэлнүүдэй хэды үнэтэйшье һаань, ажахын ахамад инженер Н. Н. Сизов, ахамад агроном С. Ж. Ширеторов түрүүтэй таряан ажалай худэлмэрилэгшэд байгша оной хабарай тарилгые түгэс бэлэдхэлтэйгээр угтаха зорилготой. Энэшье ойлгосотой ааб даа. Ороо́но таряатай, малай эдихэ хоолтой һаа, хүнүүдэй эдихэ юумэн хуу байха гэжэ худөөгэй зон һайн мэдэхэ ха юм.

— Петр Иванович, хөөрэлдоонэйтнай түлөө баярхалан хүргэе.

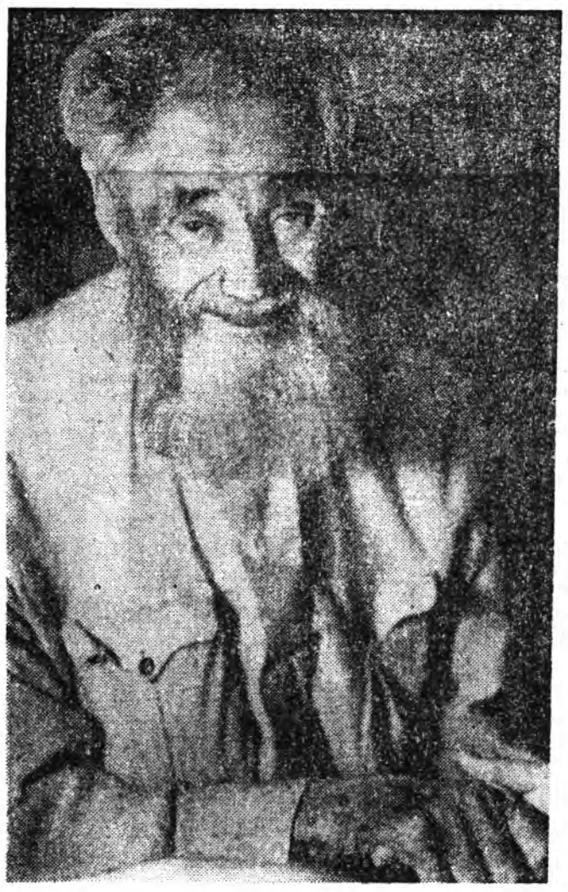

КУРГАНСКА ОБЛАСТЬ. Таряа ургуулагшын хүндэтэ энэ зэргые Терентий Мальцев бүхы наһан соогоо дээрэ үргэжэ ябаһан ороно́л эгээл мэдээжэ, суута хүнүүдэй нэгэн юм.

Терентий Мальцевай ударидаһан оригада, колхоз ямаршье уларилгай жилдэ ороо́но тарянай тогтуурилтай һайн ургаса хурлажа, холо ойгуур нилээд суурхадаг байһан түүхэтэй.

Ороно́й суута таряашан ута энэ наһан соогоо шэнжэлэлгын хүдэлмэрэн үргэнөөр ябуулхадаа, байгаалиин үзэгдэлнүүдые, арад зоной сэсэн мэргэн тэмдэглэлнүүдые хараадаа абадаг һэн.

Хамтын ажалые хүгжөөлгэдэ онсо табьяатай байһанайнгаа түлөө Терентий Семёнович Мальцев Ажалай Геройн Алтан 2 одоор, гүрэн түрэн олон шагнал хайрада хүртэһэн, гуша гаран жилэй туршада арадай депутадаар һунгагдаһан, ВАСХНИЛ-ай хүндэтэ академик гэһэн хүндэтэ нэрэ эзргэдэ хүртэһэн алдартай.

Үнгэрһэн жилэй ноябриин 10-да Терентий Семенович 99 наһатай болохо байгаа. Һүүлэй жилнүүдтэ үндэр наһатай Терентий Семёнович хүндөөр үбшэлэшье, ухаан бодолынь багаханааршье балартаагүй, орон сэо боложо байһан үйлэ хэрэгүүдтэ һанаагаа зободог байһан юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Терентий Семеновичой наһа барахынгаа хэдэхэн үдэрэй урда абхуулһан фото.

ИТАР—ТАСС-ай фотохроника.

Манай тайлбари

ВЕТЕРАНУУД ТУХАЙ ХУУЛИ

Туе Хуулиин хоёрдохи бүлэг «Ветерануудые социальна талаһаань хамгаалалга» гээд нэрлэгдэнхэй. Харин хэмжээнэмнгээ талаар энэ Хуулиин текстын табанай гуроан хубние эзэлнэ, тиимэһээ энээн тушаа хоёр удаа тайлбари толилхо баатай болоноби.

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь февралиин 11-нэй дугаарта).

II.

Нэн түрүүн ветерануудые социальна талаһаань хамгаалалга гэһэн ойлгосо дотор юун ородог байнаб гэжэ 13-дахи статья тайлбарилжа үгэхэ. Бүхы дээрэнь нэгэдхэн харабал, дундаа холбоотой нэгэн бүхэли хэмжээнүүд энэмнай болоно бшуу. Тэдэнэй дунда нэмэлтэ эрхэнүүд болон хүнгэлэлтэнүүд тодорхойлогдодог байха юм. Жэшээлэн хэлэбэл, хуулиин ёһоор пенси, тадхэмжэ абалга, налогһоо сүлөөлэлгэ, гэр байра абалга, коммунально-ажахуудалай талаар хүнгэлэлтэ, санатори, курортдо ошолго, протез хүүлэлгэ, бүхыдөө медицинын болон эм домой талаар хангалга, инвалидуудта машина, коляска үгэлгэ, ажалда абалга, шэнэ мэргэжэл шудалхадань туһа хүргэлгэ, хэлхеэ холбооной талаар хүнгэлэлтэ үзүүлэлгэ гэхэ мэтын аргаар нэмэлтэ туһаламжа, хүнгэлэлтэнүүд үзүүлэгдэхэ болоно гээшэ. Эдэмнай бүхыдөөл социальна хамгаалалга гээшэл даа.

Бүхы хүнгэлэлтэнүүд тухай Хуули соо бэшэгдэһэние зандань оршуулаад, тунхаглажа шадахагүй байһан дээрэнээ, гол шухаланнуудыень хуряангыгаар эндэ тайлбарилха һанаатайбди. Гүйсэд дүүрэн харюу эдэ асуудалнуудаар абаха гэбэл, ветерануудай советүүдтэ гү, али социальна хамгаалалгын таһагүүдта хандаха хэрэгтэй болоно.

Эндэ түрүүлэн Эсэгэ ороно́о хамгаалалгын Агууехэ дайнай болон бусад гурэнүүдтэ болоһон дайшалхы ябуулгануудай инвалидуудта хүргэгдэхэ туһаламжа болон хүнгэлэлтэнүүд энэ Хуулиин 14-дэхи статья дотор найруулагдан бэшэгдэнхэй. Тэдэмнай юун болоноб гэбэл:

— пенсиинь хэмжээе дээшэлүүлгэ ба хүнгэлэлтэтэйгөөр налог түлэхэ ябадал;

— гэр байра барихадаа, саадай участок элдүүрилхэдээ, банкһаа хүнгэлэлтэтэй урьһаламжа нэгэ удаа абаха эрхэтэй;

— гэр байраяа нютагай бюджедэй мүнгөөр заһабарилуулха, нютагай барилгын материалнуудые түрүүшын ээлжээндэ абаха эрхэтэй.

— I группын инвалидуудта оошоргүйгөөр, харин бэшэндэнь түрүүшын ээлжээндэ гэр байра гүрэнэй ба муниципальна гэр байрын жасаһаа үгтэхэ ушартай;

— оошоргүйгөөр, түлөө, һэгүйгөөр гэртээ телефон табюулха эрхэтэй;

— гүрэнэй болон муниципальна гэрнүүдтэ, тэрэ тоодо үмсэлэгдэһэн гэрнүүдтэ ажаһууһанайнгаа түлөө эзэлһэн бүхы талмайн түлбэриин 50 процентые түлэхэ ёһотой;

— түрүүшын ээлжээндэ гэр байрын, гаражай болон сад-огородой кооперативуудта орохо, түлбэригүйгөөр тогтоогдоһон хэмжээнэй газар абаха эрхэтэй;

— коммунальна хангалгын (халуун, хүйтэн уһаар, газ, электрын болон дулаанай элшэ хүсөөр, бог шоройгоо зөөлгын, канализациин, мүн радио, телефон хэрэглэнэй, түлөө 50 процент түлбэри түлэхэ;

— ганса бэе инвалид, мүн үбгэ һамган хоёрой нэгэниинь инвалид байгаа һаа, албан зургаануудһаа гадуур, милициин хүсөөр табигдадаг аршалан хамгаалалгын түхеэрэлгэнүүдые түлбэригүйгөөр хэрэглэхэ эрхэтэй;

— түлбэригүйгөөр, оошоргүйгөөр медицинскэ туһаламжа абаха, бэеэ шалгуулхын тула жилдээ нэгэ дахин больницада хэбтэхэ, арагалуулха, түсхайта гуримаар тогтоогдоһон нормын ёһоор, түлбэригүйгөөр эм дом абаха эрхэтэй;

— түлбэригүйгөөр шудэ табюулха, мүн бусадшье протезүүдые хүүлэжэ абаха эрхэтэй;

— конкурсгүйгөөр һуралсалай эмхи зургааануудта абтаха, тиигээд түсхай стипенди абаха, элдэб курсануудта түлөөнэгүйгөөр шэнэ мэргэжэл шудалха аргатай;

— жэл бүриингөө амаралтые өөртэнь таараха сагта абаха, үшөө нэмэлтэ амаралта (салин абахагүйгөөр) нэгэ һарын болзороор абаха эрхэтэй;

— бэе муутай аад, ажал хэдэг инвалидуудта медицинскэ үнэмшэлгын үндэһөөр—ажалладаг газарһаань харин худэлдэггүй инвалидуудта—пенси абадаг газар, һаань түлөөһэгүйгөөр санатори, профилакторидо амарха путевко үгтэхэ ёһотой. Хэрбээ амарха дурагүй байгаа һаань, хоёр жэлэй нэгэ удаа путевкынь түлөө түсхай мүнгэн (компенсаци) түлэгдэхэ ушартай;

— хэрбээ эмшэлэлгын газарһаа үнэмшэлгын саарһанай байгаа һаань, дайнай I группын инвалидуудта (харахагүй гү, али хөёр гаргүй) түлбэригүйгөөр мотоколяска гү, али хүнгэн автомобиль үгтэхэ, тиихэдээ харууһалжа байһан ондоо хүнэй жолоодохо эрхэтэйгээр тэдэ үгтэхэ болоно;

— худөөдэ байдаг иимэ инвалидуудта автомашинын орондо тэргэ гү, али шаргатай морин үгтэжэ болохо. Хэрбээ инвалидай наһа бараа һаань, тэрэ машина, коляска гү, али морин гэр бүлэдэнь үлэхэ юм;

— дээрэ хэлэгдэһэнэй ёһоор, түлбэригүйгөөр автомобиль гү, али мотоколяска абаһан инвалидуудта, мүн өөрынгөө мүнгөөр автомобиль абаһан 1-дэхи, 2-дохи группын инвалидуудта тогтоогдоһон түсхай нормын ёһоор, бензин абаһанай, заһабарилга болон техническэ харууһа хэһэнэй, запас частьнуудые худалдажа абаһанай түлөө компенсациин мүнгэн түлэгдэхэ ёһотой;

— таксиһаа бэшэ хотын транспортаар түлбэригүйгөөр хаанашье ябаха эрхэтэй;

— городууд хоорондо түмэр замай болон үндэлой транспортаар түлбэригөөр ябаха эрхэтэй;

— дайнай 1-дахи, 2-дохи группын инвалидуудта соогоо түлбэригүйгөөр замай, агаарай, уһан транспортаар гү, али хоорондын автомобильнай транспортаар ошоод, гөө бусаха эрхэтэй;

1-дэхи группын инвалидуудта харууһалжа ябаһан хүндэ 50 процентыень түлэлгэ үгтэдэг.

3-дахи группын инвалидуудта дээрэ дурдагдаһан транспортаар нэгэ дахин соогоо 50 процентыень бэриг эйгээр ябаад, ашаглахэтэй;

— Үбэл-намарай дайнай инвалидуудта, группын инвалидуудта жэ ябаһан хүн 50 процентын хүнгэлэлтэтэйгөөр доор, самоледоор болон найдай онгосоор ябаха эрхэтэй;

— хэлхеэ холбооной-спортын эмхи зургааны нүүдай зүгһөө түрүүлэн ээлжээндэ хангалганшье газарта ошоод, билет гү, али хэрэгтэй гү, али хүдалдажа абаха эрхэтэй;

— Үндэр наһатай болон инвалидуудта, ганцаараа наһатай байшанда ошоод, абтаха үгышье наһа бараа наһа түһаламжа байна—гэртээ хүргүүлэх.

Дайнай инвалидуудта тэдэг элдэб хүнгэлэлтэ болон туһаламжа, тэдэ адли, сэрэгэй алба хадаа гү, али амаралта дүүргэжэ ябаһан хөолдоһон шархтай контузиһаа болоно гэнээ уламжалан, инвалид болоһон хүргэгдэхэ ёһотой эсэ даншай.

Ветерануд туһай Хуулиин 15-дахи статьяда Эсэгэ ороно́о хамгаалалгын Агууехэ дайнай болон бусад гурэнүүдые социальна талаһаа хэмжээнүүдтэ хүргэгдэхэ туһаламжа болон хүнгэлэлтэтэнүүд энэ Хуулиин 14-дэхи статья дотор найруулагдан бэшэгдэнхэй. Тэдэмнай юун болоноб гэбэл:

— пенсиинь хэмжээе дээшэлүүлгэ ба хүнгэлэлтэтэйгөөр налог түлэхэ ябадал;

— гэр байра барихадаа, саадай участок элдүүрилхэдээ, банкһаа хүнгэлэлтэтэй урьһаламжа нэгэ удаа абаха эрхэтэй;

— гэр байраяа нютагай бюджедэй мүнгөөр заһабарилуулха, нютагай барилгын материалнуудые түрүүшын ээлжээндэ абаха эрхэтэй.

— I группын инвалидуудта оошоргүйгөөр, харин бэшэндэнь түрүүшын ээлжээндэ гэр байра гүрэнэй ба муниципальна гэр байрын жасаһаа үгтэхэ ушартай;

— оошоргүйгөөр, түлөө, һэгүйгөөр гэртээ телефон табюулха эрхэтэй;

— гүрэнэй болон муниципальна гэрнүүдтэ, тэрэ тоодо үмсэлэгдэһэн гэрнүүдтэ ажаһууһанайнгаа түлөө эзэлһэн бүхы талмайн түлбэриин 50 процентые түлэхэ ёһотой;

— түрүүшын ээлжээндэ гэр байрын, гаражай болон сад-огородой кооперативуудта орохо, түлбэригүйгөөр тогтоогдоһон хэмжээнэй газар абаха эрхэтэй;

— коммунальна хангалгын (халуун, хүйтэн уһаар, газ, электрын болон дулаанай элшэ хүсөөр, бог шоройгоо зөөлгын, канализациин, мүн радио, телефон хэрэглэнэй, түлөө 50 процент түлбэри түлэхэ;

— ганса бэе инвалид, мүн үбгэ һамган хоёрой нэгэниинь инвалид байгаа һаа, албан зургааануудһаа гадуур, милициин хүсөөр табигдадаг аршалан хамгаалалгын түхеэрэлгэнүүдые түлбэригүйгөөр хэрэглэхэ эрхэтэй;

— түлбэригүйгөөр, оошоргүйгөөр медицинскэ туһаламжа абаха, бэеэ шалгуулхын тула жилдээ нэгэ дахин больницада хэбтэхэ, арагалуулха, түсхайта гуримаар тогтоогдоһон нормын ёһоор, түлбэригүйгөөр эм дом абаха эрхэтэй;

— түлбэригүйгөөр шудэ табюулха, мүн бусадшье протезүүдые хүүлэжэ абаха эрхэтэй;

— конкурсгүйгөөр һуралсалай эмхи зургааануудта абтаха, тиигээд түсхай стипенди абаха, элдэб курсануудта түлөөнэгүйгөөр шэнэ мэргэжэл шудалха аргатай;

— жэл бүриингөө амаралтые өөртэнь таараха сагта абаха, үшөө нэмэлтэ амаралта (салин абахагүйгөөр) нэгэ һарын болзороор абаха эрхэтэй;

— бэе муутай аад, ажал хэдэг инвалидуудта медицинскэ үнэмшэлгын үндэһөөр—ажалладаг газарһаань харин худэлдэггүй инвалидуудта—пенси абадаг газар, һаань түлөөһэгүйгөөр санатори, профилакторидо амарха путевко үгтэхэ ёһотой. Хэрбээ амарха дурагүй байгаа һаань, хоёр жэлэй нэгэ удаа путевкынь түлөө түсхай мүнгэн (компенсаци) түлэгдэхэ ушартай;

— хэрбээ эмшэлэлгын газарһаа үнэмшэлгын саарһанай байгаа һаань, дайнай I группын инвалидуудта (харахагүй гү, али хөёр гаргүй) түлбэригүйгөөр мотоколяска гү, али хүнгэн автомобиль үгтэхэ, тиихэдээ харууһалжа байһан ондоо хүнэй жолоодохо эрхэтэйгээр тэдэ үгтэхэ болоно;

— худөөдэ байдаг иимэ инвалидуудта автомашинын орондо тэргэ гү, али шаргатай морин үгтэжэ болохо. Хэрбээ инвалидай наһа бараа һаань, тэрэ машина, коляска гү, али морин гэр бүлэдэнь үлэхэ юм;

— дээрэ хэлэгдэһэнэй ёһоор, түлбэригүйгөөр автомобиль гү, али мотоколяска абаһан инвалидуудта, мүн өөрынгөө мүнгөөр автомобиль абаһан 1-дэхи, 2-дохи группын инвалидуудта тогтоогдоһон түсхай нормын ёһоор, бензин абаһанай, заһабарилга болон техническэ харууһа хэһэнэй, запас частьнуудые худалдажа абаһанай түлөө компенсациин мүнгэн түлэгдэхэ ёһотой;

— таксиһаа бэшэ хотын транспортаар түлбэригүйгөөр хаанашье ябаха эрхэтэй;

— городууд хоорондо түмэр замай болон үндэлой транспортаар түлбэригөөр ябаха эрхэтэй;

— дайнай 1-дахи, 2-дохи группын инвалидуудта соогоо түлбэригүйгөөр замай, агаарай, уһан транспортаар гү, али хоорондын автомобильнай транспортаар ошоод, гөө бусаха эрхэтэй;

1-дэхи группын инвалидуудта харууһалжа ябаһан хүндэ 50 процентыень түлэлгэ үгтэдэг.

3-дахи группын инвалидуудта дээрэ дурдагдаһан транспортаар нэгэ дахин соогоо 50 процентыень бэриг эйгээр ябаад, ашаглахэтэй;

— Үбэл-намарай дайнай инвалидуудта, группын инвалидуудта жэ ябаһан хүн 50 процентын хүнгэлэлтэтэйгөөр доор, самоледоор болон найдай онгосоор ябаха эрхэтэй;

— хэлхеэ холбооной-спортын эмхи зургааны нүүдай зүгһөө түрүүлэн ээлжээндэ хангалганшье газарта ошоод, билет гү, али хэрэгтэй гү, али хүдалдажа абаха эрхэтэй;

— Үндэр наһатай болон инвалидуудта, наһатай байшанда ошоод, абтаха үгышье наһа бараа наһа түһаламжа байна—гэртээ хүргүүлэх.

Дайнай инвалидуудта тэдэг элдэб хүнгэлэлтэ болон туһаламжа, тэдэ адли, сэрэгэй алба хадаа гү, али амаралта гү, али үлэлта дүүргэжэ ябаһан хөолдоһон шархтай контузиһаа болоно гэнээ уламжалан, инвалид болоһон хүргэгдэхэ ёһотой эсэ даншай.

Ветерануд туһай Хуулиин 15-дахи статьяда Эсэгэ ороно́о хамгаалалгын Агууехэ дайнай болон бусад гурэнүүдтэ дээрэ дурдагдаһан хүнгэлэлтэнүүд

ТЭГШЭ БЭЛИГЭЙ ТЭМДЭГ ҮЛӨӨГӨӨ

(Журналист, эмхидхэлшэ, эрдэмтэ Ц. О. Очировай 75 жэлэй ойдо)

РЕДАКТОР ТУХАЙ ҮГЭ

Сагhаа урид наhа бараан Цирен Очирович Очиров Буряад ороной алишье [illegible] тэгшэ бэлигтэнэй нэрэ абаhан юм. Мэндэ ябаа мүнөө 75-тай болохо [illegible]. Энэ хүнэй ажабайдалай [illegible]дтай танилцахада, үе [illegible]рхээр эртүүр хүдэрхэ[illegible], хумүүжэhэн, үшөө уян [illegible]дөрөө ехэ ашаа үр[illegible]ожака ябаhан хүн [illegible]. Сагынь тиимэ байгаа [illegible] даа.

[illegible] hүргүүли дүүргээд, [illegible] хүбүүн республикын [illegible] редакцида корректо[illegible]ороод, дээшээ дэбжэ[illegible]лөөр армида татагдаа[illegible]даа «Буряад-Монголой [illegible] газетын редакторай [illegible]шоор хүдэлжэ байна[illegible] Тиигэжэ Цирен Очиров [illegible]ида мордоходоо, хурдан [illegible]hатан боложо үрдиhэн [illegible] ябаа.

Армиин албандашье энэл [illegible]лөөрөө сэрэгэй хэб[illegible]лдэ хүдэлhэн байна. Ци[illegible] Очировай алба хэжэ [illegible]hаан дивизин 1942 оной [illegible] hарада Сталинградай [illegible]ланда орohон түүхэтэй. [illegible]лөөр эхилээд лэ «Бсевал [illegible]армейская» гэжэ ди[illegible]ийн газетын корреспон[illegible], редакторай орлогшо, [illegible]ктурк тушаалтай Ялал[illegible] үдэр болотор сэрэгэй [illegible]лаар туйлажа гараhан [illegible].

[illegible]рэгэй архивта энэ газе[illegible]хүүдаhануудые бага зэр[illegible]ргаhан байна. Дайн[illegible] үгүй зон сэрэгэй га[illegible]нүүдэй илангаяа диви[illegible] редакцийн эрхэ байдал [illegible]ргүй байнабди. Тиигэбэ[illegible] цаазаhаа эхэтэй нүүдэл бай[illegible]лдаhаниинь эли ааб [illegible].

[illegible]лгаhаа бэшэхэ барим[illegible]ргүй суглуулхын тула[illegible] корреспондент hомонуу[illegible] хаhаанаан доро, уни ма[illegible]ритай холбоотой байhаниинь бүгэдэндэ эли. Партиин Буряадай обкомдо хэблэлэй секторые даагшаар, пропаганда, агитациин тэhагые даагшын орлогшоор хүдэлжэ байтараа, партийна дээдэ hургуули дүүргэhэнэйгээ удаа партиин обкомой үзэл сурталай талаар секретаряар ажаллаhан юм.

Удаань Буряадай эрдэм шинжэлгын институтда хүдэлхэ зуураа республика дотор соёлой хүгжэлтын асуудалнуудые согсолжо, шинжэлэлгэ хэжэ, диссертаци хамгаалhан байна.

Хаанашье ажаллахадаа, Цирен Очирович гуурhатадай ажалтай нягта холбоотой, алишье тэшэ тэгшэ бэлигтэй хүн ябаhан гэжэ хэhэн ажалынь гэршэлжэ үгэнэ гээд, дахин дабтая.

Жараад онуудай хүймаан хүбилалтануудай туршалгада Буряад Республика тудалдажа республикын хоёр газетэнүүдые нэгэдүүлhэн юм. Иигэжэ 1964 оной хабар «Буряад үнэн», «Правда Бурятии» газетэнүүдэй редакциинүүд нэгэн боложо, редакторaар Цирен Очиров томилогдоhон бэлэй.

Буряад, ород хэлэн дээрэ нэгэн тэhэрээн сбогууршье ябадаг, элдэбын аюултай осолнуудтай нэгэтэ бэшэ ушарhаниинь хэды байгаа hэн хаб? Иимэ халуун газараар ябаhан гуурhатад, кино буулгашад тэдэ жэлнүүдтэ ямар олоороо алдалжа унаа hэн бэ?

Гурба шахуу жэлэй туршада дайнай харгыгаар ябахадаа бэшэhэн юумэнүүдынь, газетэдэ барлагдаhан зураглал, мэдээсэлнүүд, статьянуудынь олон. Эдэнине бултыень дурдахын аргагүй, заримыень лэ буряадшалжа газетын хуудаhанда үгэхэмнай. Эдэнине үншаад байхадаа, юу: хэлэхэб гэхэдэ, Цирен Очиров тэрэл сагайнгаа эрхээр, бусадтал адли тэрэл үеын сэрэгэй зорилго дүүргэжэ ябаhан хүн гэжэ зондо hануулhанайшье үлүү бэзэ.

Тиигэхэ зуураа бэрхэ бэлигтэй хүн ябаhан хадань бусад яhатанай сэрэгшэдэй дунда ойлгуулламжын хүдэлмэри ябуулха даабари үгтэдэг, тэдээн тухайгаа бэшэхэ гэгдэhэн ха гэжэ бэшэhэн юумэнүүдhэень ойлгогдоно. Арадуудай ханн барисаанай асуудалнуудые сэрэгшэдэй дунда хурсаар табигдадаг байhаниинь эли hэн бэзэ.

Цирен Очиров гвардиин капитан нэрэ зэргэтэй, сэрэгэй гурбан орденоор шагнагдаhан, Сталинградай байлдаанай түлөө дунда 1942 оной декабрь hарада «Шэн зоригой түлөө» медальяар шагнагдаhан гэжэ тусгаар тэмдэглэлтэй. «Сталинград хамгаалhанай түлөө», «Прага сүлөөлhэнэй түлөө», «1941—1945 онуудта Германиие ялаhанай түлөө» медальнуудаар шагнагдаhан бусажа ерэhэн бэлэй.

Дайнай hүүлээрхи ажалынь үзэл сурталай hалбагарадаг хоёр ондоо газетэнүүд, хоёр ондоо коллективүүд—иимэ нилээд ореолшог ажал хэрэгүүд редакторай үмэнэ гараhан юм. Хоёр хэлэнүүдээ hайнаар мэдэхэhээ гадна, эдэ коллективүүдые амин нэгэтэй болгохо гээшэ юунhээшье ерёо байгаа hэн. Тиигээшье hаа, багтажа, тааража ялангүй дүрбэн нэл шахуу эб хамта ажаллаа бэлэйби.

Энээндэ редакторай эмхидхэхы онсо шадабари, намдуу түбшэн абари зан, хүн бэеын шанар, бэлиг талааниинь —журналистнуудай ажалда ехэ удхатай байhан гэжэ ажаглагдаа hэн. Союз дотор-хи 4—5 автономито республикануудта нимэ туршалга болоо hаабза. Бэшэ тээгүүр энэнь юунщье болоногүй гэлтэдэг hэн. Тиигэhэршье энэ туршалгые болсулха гэhэн заабари дээрэhээ буугаа hэн ха.

Нигэжэ хоёр тээшээ тарахадаа, Цирен Очирович «Правда Бурятии» газетэдээ редакторaар үлөө hэн, Теэд зохёохы ажалайнгаа охин дунда ябатараа, хүндэ үбшэндэ дайрагдажа, сагhаа урид наhа бараа hэн.

Хурдан гуурhатай, хурса үгэтэй, бэлигтэй бэрхэ редактор, журналист, эрдэмтэн ябаhан энэ хүн дайнай хойшонхи жэлнүүдтэ «Жаргалантын голдо» гэhэн туужа зохёоhон, дайнда ябаhан тухайгаа публицистикэ бэшэhэн, ородой классигуудай зохёолнуудhаа, («Хаджи Мурадые») оршуулhан юм. Үшөөшье ехэ юумэ хэхэ аад, үрдеэгүй. Сталинградhаа Прага хүрэтэр дайнай hүрөөтэй жэлнүүдэй наhыень нилээд хоорондоониинь лабтай hаабза.

Д. ЖУГДУРОВА.
журналист.

ДАЙНАЙ ҮЕЫН ХЭБЛЭЛНҮҮДhЭЭ

Субажа ябаhан барачаа сугларжа hуурhан шаазгайнууд хүсэтэй гэдэгтэл дайнай жэлнүүдтэ үндэhэ яhанай илгаагүй бүхы зон ээм эмээрээ тулгалсажа, аюулые дабаhан, хүрин тахалтаниие илаhан гээшэ ааб даа. Сэрэгэй журналист Цирен Очиров яhанай ямаршье хүнүүд тухайда бэшэhэн байна. Тэдэ зураглалнууд, хөөрөөнүүдhээ заримыень лэ харуулая.

ТУhАЛАГША

Иишэ-тиишээ hүндэлөөн таhалданагүй. Набшаhаяа хүсэд гүбеэдүй түглэгэр бургааhан доро хоёр хүн бэеэ нюугаад хэбтэнэ. Хүнүүд нэгэ дүтэлнэ, нэгэ холодоно. Харинн лэ хэлэн соностохо юм, Хүдэлхэшье, дуугаралсахашье аргагүйш. Мэдэгдээ hаа, хоёрхон лэ туулган тобшын сэнтэйш.

Хүндөөр шархатаhан командир Кузнецовтоёо Галимьянов нүүбүүн дайсанай хамар дорohоо амиды гараха арга хургала бодомжолжо хэбтэнэ. Ординарец Галимьянов нүхэрөө нюргандаа үргэлөөд, хоёр сүүдхэ соо үдэр, hүнигүй байраяа hэлгэжэ hолжордог байба.

Эдихэ хоол, ундан гэжэ юун байха бэлэй, тон hүүлшын сагта хэрэглэхэ хоёр гранатануудтай. Автомадтай немец бургааhа боролжо шүүрдэhээр дүтэлбэ. «Эгээл энээндэ аhашаха гү? Ялатайб? Абаа шэмээгүйгөөр энээнине хэбтүүлхэгүйш», —, гэжэ бодожо, кинжал хутагаяа адханхай Галимьянов тэрэнние гэтэжэ хэбтэнэ нүхэртээ.

Фриц тэдэнние обёоронгүй арилшаба. Эндээ удаан байжа болохогүй гэжэ бодобо. «Намтай зобонгүй, эндэhээ мултаржа, өөhэдынхидтээ нилэжэ үзыш даа»,—гэжэ Кузнецовынь хэдышье хэлэжэ ядаа. Тэрээниие дуулахашье дурагүй ха.

Абяа шэмээгүй даа, номгон дунгяа hүни ерэбэ. Эндэhээ мултарха эгээл таарамжатай саг ерэбэ гэжэ бодобо. Командираа нюргандаа үргэлөөд, хүбүүншье hолжоржо эхилбэ. Өөhэдынхидтөө нилээд дүтэлбэ. Фрицэй хашхараан соностобо: «Эээ!», «Обёорбо ха юм, волигууд». Тэдэнэр дүтэлжэ ябана. Хоёрой нэгэн гэжэ бодоод, гвардеец хүбүүн мүнөөхи хоёр гранатануудаа тэдээн тэшэ шэдэжэл мэдэбэ. 4-ниинь алдалан унаба. Нимэ шуяан үймөөн соогуур эдэ хоер өөhэдынхидтөө орожо урдибэ. Башкир Салимьян Галимьяновай командираа үргэлөөд дайсанай хамар дорohоо эрэ бэрхээрээ амиды гаража шадаhан тухай частиин бүхы сэрэгшэд мэдээ бэлэй.

Ц. ОЧИРОВ.

1943 онэй октябриин 6-най сэрэгэй газетэhээ абтаба.

ГВАРДИИН ЛЕЙТЕНАНТ АНАТОЛИЙ ЧИМИТЦЫРЕНОВ

Агуу Илалтамнай hүр хүсэтэйгөөр баруун тээшээ доётолжо ябана. Совет сэрэгшэд ородой жадые дээрэ үргэн, абарга томо буунуудай суурые алдаршуулан, аха дүү арадуудай газар дээгүүр илалтые захадань хүргэжэ ябана.

— Баруун тээшээ! — гэhэн уряалтайгаар манай солдадууд дабшажа, дүүрэн уhатай Волгоhоо түргэн урасхалтай Вислэ мүрэнэй эрье хүрэжэ ерэбэ.

Мэнэ hаяхан Львовые сүлөөлхэдэмнай салют суурятаа hэн. Мүнөө Вислые гаталан, Польшын газарые сүлөөлжэ, урагшаа дабшаhан сэрэгүүдтээ салюдаа зорюулна.

* * *

Хатуу байлдааануудай мүр сараагай hалаадүй, дари hомэнуудай үнэр танарай үшөө арилаадүй байхадань, дайсанhаа сүлөөлжэ байhан тосхоной хажуугаар гаража, нэгэ нарихан голой эрьедэ hандарhан тээрмын хажууда ерэжэ зогсообди. Эндэ гвардейскэ Улаан Тугта полкын батальоной командир капитан Алексей Беловицкий өөрынгөө хиналтын хилые тогтообо. Тэрэнэй орденуудые, зүhэ шарайень, зунай хубсаhыень харахадаа, энэ олон юумэ үзэhэн, олон юумэ мэдэхэ хүн гэжэ абаhаар хэлэхээр. Үнэхөөрөөшье, баатар габьяатайгаар дайлалдаhыень Улаан Тугай, Александр Невскийн ба Улаан Одоной — иимэ ехэ зиндаанай орденууд гэршэлжэ байна. Жиирэй солдат ябаhанаа, жэшээтэ капитан болотороо ургаhан хүн байна.

Комбат хёрхо дурамhаа hалангүй хаража хинажа, телефоноор мэдээ абажа, мэргэн захиралта үгэжэ байба. Сүлөө, забдагүй, «Хулисыгты нүхэдүүд, би иэнэ ЗНП-дэ урагшаа ошохом, — гэбэ. — Хэрбээ манай геройтой уулзаха hаатнай, 1-дэхи рото ошохыетнай зубшөөнэб. Мүнөөдэр тэдэмнай магтаал дээрээ магтаал нэмээжэ гараба».

Бидэнэр холбоошондо хүргүүлэн ошобобди. Удаадахи тосхондо орохоёо ябахадаа, залуу лейтенанттай золгуулба. Балай үндэр бэшэ бэетэй, баяртай соготой Чимитцыренов энэ үдэр илангаяа хүхюун байба. 1-дэхи рото хатуу шанга тулалдаа хэжэ, 7 километр урагшаа дабшаа.

— Сайн, нүхэр лейтенант, —гэжэ бидэнэй мэндэшэлхэдэ, гвардиин лейтенантехээр баярлаба.

— Айладхалыетнай хүлеэнэб, — гэбэ. — Сагшье багахан үлэжэ байна ха. Арбан гурбан ноль-нольдо урагшаа дахин дабшаха ёнотой hэмди.

Бидэнэр ушар хэрэгээ хэлсэжэ, мүнөөдэрэй байлдаан тухай, хэр зэргэ дайлалдажа ябаhан тухайгаа хөөрэжэ үгэхыень гвардиин лейтенантые гуйбабди.

— Зай, иихэдээ солдадай ажабайдал тухайгаа хөөрэжэ үгэхыем гуйна ха юмта даа, —гэбэ. — Теэд юу хэлэжэ үгэхэ бэлэйб? Герой хүн hаа, ондоо байгаа. Тиин би, жиирэй офицер, ротын командир тушаалтайб. Геройнор өөр тухайгаа хөөрэхэ ёнотой ааб даа. Теэд би хүн бүхэнэй хэхэ албые дүүргэжэ ябадаг туладаа юушье хэлэжэрхихэ хүнбиб даа?.. Манайда геройнор бии.

Ехэ юумэ хэдэг, баатаршалга гаргадаг хүнүүдэй зан абари тиимэ хуряангы байдаг. Гвардеец Чимитцыреновшье үсөөн үгэтэй, өөр тухайгаа бэшэ, солдадууд тухайгаа яриба.

— Би 1942 ондо дайлалдажа эхилээ hэм. Hайса hананаб: зунай халуун байхада, Сталинград шадар ерээ hэнби. Тиихэлэ танкова экипажда ябааб. Шархатаhанай hүүлээр алтарта генерал Чуйковай 62-дохи армида ороо hэм. Хэлхээ холбоошоноор хүдэлжэ байтарни, взводуудай командирнуудые бэлдэхэ курсда эльгээhэн юм. Белград шадар дайлалдажа байтараа, хоёрдохиёо шархатаа hэм. Тиигээд энэ частьда эльгээгдээ хум. Минии дайшалхы зам энэл даа, — гэжэ тобшохоноор хэлэхэтэйнь сасуу Чимитцыреновые комбат Беловицкий телефондо дуудаба.

— Дүүргэхэб, үглөөнэй маневр дабтахаб, — гэжэ харюусаад, командирнай трубкаяа телефонистда үгэбэ.

— Бидэнэр герсйнуудаа магтадагбди, мүнөөшье нэгэ сэрэгшэн, Алдар солын 3-дахи шатын орденто Филипп Щеглюк тухай хэлэхэ дуратайб. Баруун талаhаань немецкэ станково пулемёт буудажа, бидэнэй зам хаахадань, гартаа граната барижа урагшаа Щеглюгнай ямаршье абяа тэмдэг үгэнгүй мүлхижэ ошоод, ДЗО-быень гранатаар тэhэлжэ, амиды үлдэhэн 11 немец солдадуудые, нэгэ офицерые энэ байлдаанда үгы хэзд, дайсанай пулемёт бүтэнөөр асарhан юм. Иимэл хүнүүд ёнотой баатарнууд гэшэл даа.

Иимэ хүнүүдые ондоо тээгүүр олоор харааб. Белград шадар минии мэдэлдэ лейтенант Цырен Дашиев гэжэ бурят нүхэр алба хэhэн юм. Цырен миномётно взводые командалдаг байгаа. Июлиин 5-да немецүүдэй добтолжо эхилхэдэнь, нүхэр Дашиев өөрынгөө рубежые ами бээ хайрлангүй хамгаалаа hэн. Бүхы минэнүүдээ буудажа дууhаад, хүреэлэгдээд байхадаа, миномётчигуудтаяа добтолжо орohон юм. Аюултай энэ тулалдаанда хэдэн арбаад гитлеровецүүдые хюдаад, эдээнэй хара hабарhаа гаража шадаhан юм. Нютагайнгаа Тулигеновышье мартаагүйб. Тэрэ 75 фашис ээмдэгшэдые унагаагаа бэлэй.

Саг харахадамнай, арбан гурба болоожо байба.

— Зай хүлисыт, нүхэд, ажалаа хэхэ саг ерэбэ, — гэжэ гвардиин лейтенант шамдаба.

— Тамнай өөр тухайгаа өөдэтэй юумэ хэлэбэгүйлта, — гэhээр үлэбэбди.

...Агаарта гурбан үнгын ракетэ hолонготобо. Эндэшье, тэндэшье тэhэрэлгэнүүд боложо, газар доhолгоно. «Катюшын» буудалганууд шэнэ добтолгын эхилhэнэй дохёо дуулгаба.

— Урагшаа! — гэжэ ротые командалагша захирба.

Чимитцыреновэй сэрэгшэд шударгы зоригтойгоор саашаа добтолжо ороо hэн. Тэрэ гвардеец тухай комбат Беловицкий нигэжэ магтаба.

— Үүр сайхын урда тээ Чимитцыреновэй гвардеецүүд дайсанай баруун талаhаа гэнтэ сохин орожо, гитлеровецүүдые намнаhан байгаа. Чимитцыреновэй гвардеецүүд дайсанай ара таладахи шоссей харгыень таhалба, нигүүлхэдээ дайсан эдээнине үгы хэжэ, баруун талаяа батадхаха гэжэ шиидэбэ. Немец гурбан танкнууд, нэгэ хуягта машина ябаган сэрэгүүдтээ добтолжо оробо. Манай хүбүүдэй байдал маша хүндэ болоо hэн. Эдэнэрээ дэмжэхэ аргагүй, гол хүсэмнай холо, хоёр сагhаа нааша ерэжэ шадахагүй газарта байба. Тэрэ рубежые яажашье hаань, бариха зорилготой байгаабди.

— Ами бээ гамнангүй тэмсэжэ, энэ рубеж бариhабди! — гэжэ ротын командир шиидэбэ.

Хуягта машиныень ойрохоно ерүүлээд, галдахадань, немецүүд танкнуудаа гэдэргэнь талиилгаха баатай болоhон бэлэй. Ябаган сэрэгшэдэйнь нэтэрээд, түрижэ hалахагүйдэнь, лейтенант Чимитцыренов буугаараа бултыень үгы хэhэн юм. Энэ хатуу байлдаан хоёр час соо болоо hэн. Гитлеровецүүд 3 дахин добтолгодо ороод, юушье хэжэ шадаагүй. Командирайнгаа баатаршалгаар зоригтойон гвардеецүүд хяа буудалдажа, арьяатан нохосуудые үхэтэрнь сохёо, намнаа. Иигэжэ гол хүсэнүүдэйнгээ ерэтэр шүхала рубежые тэдэнэр барижа шадаба. Гвардиин лейтенант Чимитцыренов энэ байлдаанда 30 шахуу гитлеровецүүдые хюдаhан юм.

Буряад-Монгол арадай үнэн сэхэ хүбүүн Анатолий Чимитцыреновэй хабаадаhан олон байлдааануудай нэгэн тухайнь хөөрэбэбди.

* * *

Hаяхан Вислэ мүрэнэй эрьедэ нүхэр Чимитцыреновтэй дахин уулзабаб. Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай 1-дэхи зэргын орден энэ хүнэй үбсуундэ яларанхай hэн. Нискэ Висленскэ стрелково дивизиин гвардиин тугые хамгаалха подразделениин командирай алба хэжэ ябаба. «Манай совет Эсэгэ ороной түлөө» гэhэн алтан үзэгүүдээр бэшэгдэhэн үгэнүүд тэрэ туг дээрэнь бэшэгдэнхэй hэн.

Хоёр орденто гвардиин капитан Цирен ОЧИРОВ.

1944 оной ноябриин 7-нэй «Буряад-Монголой үнэнэй» хуудаhанhаа абтаба.

МҮРЭНЭЙ БАРУУН БЭЕДЭ

[illegible] оной июниин 22-то [illegible] Каштанов ороной ба[illegible] фашис сэрэгшэ[illegible] туршын снарядай тэ[illegible]гараhан юм. Тэрэ [illegible] сайшо 28 hарын тур[illegible]лдажа ябана. Энэ [illegible]рые юрын амгалан [illegible]нуудэй сасуулал[illegible]ахан лэ тулал[illegible]эргэцын туйлажа [illegible] хэдэн арбаад жэ[illegible]ада хүнэй дабаха[illegible] гаталhантай ад[illegible]аан байба. Тиин Алек[illegible] Каштанов хэдэн нимэ [illegible]нуудай гал эрьюулгэ [illegible] гараа гээшэб?

...Каштановай батарейе немец 18 танк хүреэлбэ. Артиллеристнүүдэй буудалгын уурхайнуудта тэдэ танкнууд низа дарахаяа туласа ерэбэ. Каштановай артиллеристнэр гурбан машиныень галдаба. Нүгөө хүбүүдынь дайсадай үшөө хэдэн танкнуудыень буруу hүргэжэ хаяба. Түмэр гэнжээрээ таhа хабшаха гэhэн немецүүдэй hэдэлгэшье бүтэбэгүй.

Добтолхы хүсэгэ сэрэгшэтэй Алексей Каштанов Днепр мүрэнние түрүүн гаталсаба. Гитлеровецүүдэй танкнууд, ябаган сэрэгшэд болоод олиггүй ехэ хүсэнүүдые эдээнэй урдаhаа хяяба. Хэмгүй ехэ тулалдаан эндэ болобо даа...

Шанга буудалдаанда hураггүй ехэ хүсэтэй дайсанай сэрэгшэдтэ мухөөгөө үгтэнгүй, мүрэнэй баруун бээдэ ээлhэн газараа барижа шадаба. Залуу офицер Алексей Каштановай баатар зоригтой тэмсэлыень үндэрөөр сэгнэжэ, Советскэ Союзай Геройн нэрэ зэргэ олгоо hэн.

1943 оной ноябриин 2-то сэрэгэй газетэдэ хэблэгдэhэн Ц. Очировай зураглалhаа абтаба.

ДЭБТЭРhЭЭНЬ

«Ажабайдал: Энэ үгэ бидэнэй дали жэгүүр, hүр hүлдэмнай болонхой. Энэнэйл түлөө мүнөө дайн боложо байна. Бусадай богоолшод болохо дурагүй байhан дээрэhээ бидэнэр дайлалдажа оробобди».

«1942 оной июниин 7-hоо «Боевая Краснармейская» гэжэ газетын редакцида хүдэлжэ эхилбэб. Энэл үдэрhөө дайнай харгы замуудни эхилээл даа. Хоёр жэлэй туршада энэ замаар ябагдаба. Теэд юрын амгалан сагтай жэшэбэл, хоёр жэл гээшэмнай балайшье удаан саг бэшэ ааб даа. Зүгөөр дайнай хоёр жэл соо ямар ехэ зам, ямар ехэ аюул дабагдааб! Сталинградhаа Прут мүрэн хүрэтэр ябаагүй газар гэжэ үгы, холо, дүтын хуторнуудааршье ябагдаhан байха».

«Польшо! Дайнай замаар ябаhан хоёрдохи гүрэмни Румыни байгаа. Амиды мэндэ ябаа hаа, Германи хүрэтэр нилээд ута зам гаталха болоноб. Польшые Румынитэй сасуулашагүй байна. Румыниин хада хабсагайтай, хуурай тала губи газарые эндэхи шэмэтэй ногоотой бэлшээринүүд, баян таряалантай, хадалигшье газарыень жэшэшэгүй тоё. Зониньшье жэшээлэшэгүй болбосоролтой гэжэ харагдана. Европыгоо шэнжэ тэмдэгүүдые харуулаад лэ байна даа».

1944 оной ноябриин 7: «Совет газар дайда сэбэрлэгдэбэ, дайсанай уурхай худар добтолхёо манайшье, союзнигуудайшье сэрэгүүд бээ зэhэшэнхэйнүүд байна. Берлиндэ Илалтын туг мандуулха—иимэ зорилго табигданхай».

1945 оной январиин 12: «Эхилээ! Агуусхэ добтолго эхилбэ. Үглөөнэй 4 сагта түрүүшын нэерээнүүд хүнхинэбэ. Хоёр сагай туршада газарай доhолтоо нэерээн таhалдабагүй. Немецүүдэй Белгород шадар эхилhэн добтолгын үедэ иимэ ехэ хүсэтэй нэерээн тэhэрэлгэ болоогүй hэн... Манай «катюшануудай» бүгдhаан районнуудаар ябаа hэм. Үгөөр хэлэхын аргагүй байгаа hэн. Юрэдөө, тэрэ газартань юун үлөө юм... Немецүүд тэрьедэнэ...».

1945 оной январиин 20: «Найман үдэрэй туршада добтолжо, Германиин хилэ дээрэ гарабабди. Польшын томо хото Венстохов гэдэгтэ үсэгэлдэр лэ байгаа hэм. Мүнөөдэр немецүүдэй эшээнэй хилэ дээрэбди. Гитлерые тэрэнэй туhамаршадые гарраhан, бүгэдын хараал шэрээл шэнгээhэн газарыень энэ үдэрhөө дэбhэжэ эхилбэбди. 16 сагта германопольшын хилэ дабабабди. hүнний зүүдэн, үдэрэй hанаан боложо ябаhан газараа одоошье хүрэбэбди.

1945 оной январиин 27: «Мүнөөдэр полкнуудаар ябабаб. Манай солдадуудай иимэ бахарханги баяртай, бээдээ найданхай байхыень фронтдо ябаhан сагhаа хойшо түрүүшынхиеэ харабаб. Эдэнэр мүнөө гэмнэгшэд болоод ябана бшуу».

1945 оной февралиин 1: «Союзнигууднай добтолжо оробо. Жуков сэрэгшэдтээ Германида, Рокоссовский Черняховский хоёр Зүүн Пруссиеэ дайсанhаа сэбэрлэжэ ябана.

Бүхы хэрэгүүднай хэзээнэйхинhээшье hайн, гоё байна даа!».

Цирен Очирович олон яhатанай түлөөлэгшэдтэй сугтаа ябаhаниинь ойлгосотой ааб даа. Тэдээн соо-hоо Григорий Демиденко гэгшэтэй нүхэсэhэн тухайгаа нигэжэ бэшэhэн байна: «Эгээл үнэн сэхэ, ёнотой нүхэдэйм дундаhаа ши тон дүтым нүхэр болоношь».

...Агаарта гурбан үнгын ракетэ hолонготобо. Эндэшье, тэндэшье тэhэрэлгэнүүд боложо, газар доhолгоно. «Катюшын» буудалганууд шэнэ добтолгын эхилhэнэй дохёо дуулгаба.

— Урагшаа! — гэжэ ротые командалагша захирба.

Чимитцыреновэй сэрэгшэд шударгы зоригтойгоор саашаа добтолжо ороо hэн. Тэрэ гвардеец тухай комбат Беловицкий нигэжэ магтаба.

— Үүр сайхын урда тээ Чимитцыреновэй гвардеецүүд дайсанай баруун талаhаа гэнтэ сохин орожо, гитлеровецүүдые намнаhан байгаа. Чимитцыреновэй гвардеецүүд дайсанай ара таладахи шоссей харгыень таhалба, нигүүлхэдээ дайсан эдээнине үгы хэжэ, баруун талаяа батадхаха гэжэ шиидэбэ. Немец гурбан танкнууд, нэгэ хуягта машина ябаган сэрэгүүдтээ добтолжо оробо. Манай хүбүүдэй байдал маша хүндэ болоо hэн. Эдэнэрээ дэмжэхэ аргагүй, гол хүсэмнай холо, хоёр сагhаа нааша ерэжэ шадахагүй газарта байба. Тэрэ рубежые яажашье hаань, бариха зорилготой байгаабди.

— Ами бээ гамнангүй тэмсэжэ, энэ рубеж бариhабди! — гэжэ ротын командир шиидэбэ.

Хуягта машиныень ойрохоно ерүүлээд, галдахадань, немецүүд танкнуудаа гэдэргэнь талиилгаха баатай болоhон бэлэй. Ябаган сэрэгшэдэйнь нэтэрээд, түрижэ hалахагүйдэнь, лейтенант Чимитцыренов буугаараа бултыень үгы хэhэн юм. Энэ хатуу байлдаан хоёр час соо болоо hэн. Гитлеровецүүд 3 дахин добтолгодо ороод, юушье хэжэ шадаагүй. Командирайнгаа баатаршалгаар зоригтойон гвардеецүүд хяа буудалдажа, арьяатан нохосуудые үхэтэрнь сохёо, намнаа. Иигэжэ гол хүсэнүүдэйнгээ ерэтэр шүхала рубежые тэдэнэр барижа шадаба. Гвардиин лейтенант Чимитцыренов энэ байлдаанда 30 шахуу гитлеровецүүдые хюдаhан юм.

Буряад-Монгол арадай үнэн сэхэ хүбүүн Анатолий Чимитцыреновэй хабаадаhан олон байлдааануудай нэгэн тухайнь хөөрэбэбди.

* * *

Hаяхан Вислэ мүрэнэй эрьедэ нүхэр Чимитцыреновтэй дахин уулзабаб. Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай 1-дэхи зэргын орден энэ хүнэй үбсуундэ яларанхай hэн. Нискэ Висленскэ стрелково дивизиин гвардиин тугые хамгаалха подразделениин командирай алба хэжэ ябаба. «Манай совет Эсэгэ ороной түлөө» гэhэн алтан үзэгүүдээр бэшэгдэhэн үгэнүүд тэрэ туг дээрэнь бэшэгдэнхэй hэн.

Хоёр орденто гвардиин капитан Цирен ОЧИРОВ.

1944 оной ноябриин 7-нэй «Буряад-Монголой үнэнэй» хуудаhанhаа абтаба.

ҮНЖЭГЭН СЭДЬХЭЛТЭЙ hЭН

Хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэ[illegible] уурхай эрэ hайнhаа [illegible] Очиров Цирен [illegible]ичирович харгалзалга, [illegible] доро нэгэдхэгдэ[illegible] республиканска газетэ[illegible] редакцида, Буряадай [illegible]лдэмнэгүй холбосо[illegible] дурбэн жэл үлүү [illegible]дэлhэнби.

[illegible]лдэгэ аха нүхэрнай тү[illegible] белигтэй, холбосо[illegible] үүгэс, даруу түб[illegible] зондо энэрхы, эмхидхэ[illegible]лдабари ехэтэй нарийн[illegible]лдэрилэгшэ, журна[illegible] hаа гэжэ таниха, мэдэ[illegible] бүхэн hайхаараа дур[illegible]даг.

[illegible] Очировичые анха [illegible] 1947 оной эчи тани[illegible]лоhонби. Тиихэдэ айма[illegible] газетэнүүдэй харюусал[illegible] секретарьнарай хоёр hа[illegible] курс татагдаhан байгаа. [illegible], хэшээлнүүдые үнгэр[illegible]лэй нэгэн, партийн об[illegible] хэблэлэй хэлтэсые [illegible] нүхэр Очиров илгар[illegible] hэн: набтаршаг, тухэ[illegible] гаhан хурин шарэйтай, [illegible]ерэй гимнастеркотой, энгэртээ орден, медальнуудай аржагар колодко тэмдэгтэй, аажам зохидоор үгэсэ эхилдэг hэн.

Дайнай hүүлэй hэргээлгын табан жэлэй зорилгонуудтай тодо мэргэнээр таарадуулан, хэблэлдэ хүдэлдэгшэдэй ажалай гол шэглэл, эрилтэнүүд, уялга харюусалга, дүй дүршэл тон ойлгостойгоор бидэндэ идхадаг, газетэнүүдэймнай хүүдаhанууд дээрэhээ жэшээ баримтануудые дурдан, хэн нэгэнүүдыемнай магтадагшье, галхаадаг, шүүмжэлдэгшье hэн...

Цирен Очировичай hургаал заабари, журналистын бодото хүдэлмэрийн hайн жэшээ нэгэдхэмэл редакцида хүдэлжэ байхадаа, бидэ журналистнууд бэеэрээ үзэhэн, баян хэшээл абаhан зомди.

Нэгэдхэмэл редакцийн орёо нэгэ хүдэлмэритэй ниитэ эмхидхэлэй, бэшэгүүдэй таhаг даажа аба, шиниил хүдэлхэ газар гэжэ Цирен Очирович намайе баалахадань, hэшхэлынь тэбшэлхэ, «зай» гэhэндээ эндүүрээгүйгшэб.

Энэ таhагтаород, бурлад газетэнүүдтэ ерэhэн бүхы бэшэг бүридхэгдэдэг, уншагдадаг, зохихо тэешэнь эльгээгдэдэг, энээнтэй хамта журналистнууд хоёр газетэдэ таhарhаа толилогдохо материалнуудые саг соонь бэлдэхэ шанга үялгатай байгаа.

Редакцида ерэhэн хүнние хүлеэн абаха, асуудалнуудыень шиидхэлсэхэ хэрэгтэнь туhалха зорилготой hайн дуранай шэнэ эмхи—нинтын приёмно, марксизм-ленинизмын үдэшын университедэй хото хүдөөгэй бэшэгшэдэй факультет, мүн таhагай хараан соо байгаа.

Урдаа байhан зорилго үялгануудаа дүүргэхэ таладамнай Цирен Очирович, үдэр бүриин гэхэдэ, үлүү дэбэрээн бэшэ, халуун туhаламжа үзүүлдэг hэн. Энэ таhагта хүдэлхэ зуураа республикын олонхи аймагуудаар ябажа, хоёр газетынгээ уншагшадтай конференци, уулзалгануудые үнгэргөөб, тэндэхи партийна, нютагай ажахыныдай хүтэлбэрилэгшэдтэй танилцаhан, холбоо барисаагаа байгуулhанби. Энэмни намда ехэ хэшээл боложо үгөө. Газетэнүүдтэ толилогдоhон шүүмжэлнүүдтэ, редакциhаа дам эльгээгдэhэн бэшэгүүдтэ тодорхой харюунуудые нэхэжэ абахадамнай мүн лэ ехэ туhа болоhон байдаг.

Бэшэгэй таhагта нигэжэ жэл үлүүтэй хүдэлhөөр байтарни, Цирен Очирович республикын hаяшагай эмхидхэгдэжэ байhан Журналистнуудай холбооной түрүүлэгшэ hэн тула намда хандаба: «гол хүдэлмэришни правлениин ажалтай холбоотой байна, тиимэ хадань харюусалгата секретарь болол даа» гээ hэн. Тиин гол ажалhаа hамбаашалан, холбооной эмхидхэлэй хүдэлмэридэ хоюулаа яhалал ехэ юумэ бүтээгээ hэмди гэжэ hанагшаб. Урдахи зорилгоёо тон hайнаар тодорхойлдог, ямар аргаар удаарангүй бүтээмжэтэйгээр бэелүүлхэб гэжэ Цирен Очирович өөрөө hайн жэшээ харуулдаг hэн.

Правлениин пленумдэ бэлдэхэл ехэнхинь өөр дээрээ абадаг hэн. Элидхэлэй баримта, бэшэлгэ сүм өөрөө бүтээдэг hэн. Хожомынь правлениин ондоо түрүүлэгшэнэртэй хүдэлхэдэм, тиимэ юумэн haар болоо hэн. Цирен Очирович ехэл ажалша, хурса түргэн бодолтой, ехэ бүтээмгэй хүн байгаа. Нэгэтэ—«нүхаар, болохоёо байhан пленумэйнгээ тогтоолой проект бэшээрэйл даа»—гэбэ.

Бинь, өөртэнь адли эмхидхэл hайнтай бэшэ байжа, тэрэниенень хойшолуулжархибаб. Тэрэниием бүтүү мэдээд, түргэн

АГУУ ИЛАЛТЫН 50 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

БОРОДИНОГОЙ ПОЛИ ДЭЭРЭ

Эсэгэ ороноо хамгаалгыг Агуухэ дайнай түүхэдэ Москва шадар болоhон тулалдаан онсо hуури эзэлдэг. Советскэ Союзые «сахилгаан» түргэнөөр эзэмдэн абаха гэhэн фашис Германиин хараа зорилгонууд энэ тулалдаанай үедэ унин тооhон боложо halahaн юм. Мүн тиихэдэ урданьديلدэгүй гэhэн тоотой герман арми бута сожигдожо, даляа нилээд норгоhон байгаа. Эдэ шуhага байлдаануудай hүүлээрэ 53 жэлэй үнгэрбэшье, эрэлхэг габьяа харуулhан бүхы баатарнуд гухай үшөөл бэшэгдээгүй байhаар.

1941 оной намар ороной-инай нислэл Москва руу түүлин тэгүүлжэ байhан гайсанай сэрэгэй бүридэлдэ 3 полевой арми, 3 танкова бүлэглэл орожо, хамта дээ-ээ 1 миллион хүнөөө үлүү-эй сэрэг 14 мянга гаран алдэб янзын үхэр буу, ми-омедууд, 1700 танк, 930 самолёт тоологдожо байба.

Ороной Верховно Главно-омандовани нимэ эрхэ бай-алда ороходоо, хамгаалал-ын Можайска шугам бай-гулаад, холын тылhээ шэ-шэнэ дивизинүүдые ни-энь татаха баатай болобо. дэ үдэрнүүдтэ Москвае амгаалагшадта туhалхаяа полковник Виктор Иванович Полосухинай командалдаг Дальневосточно Хасанска улаан тугта 34-дэхи стрел-ово дивизи дүтэлжэ бай-а. 1939—1940 онуудта сэ-эгэй албанда татагдаhан бүүд энэ дивизиин бүрэ-алдэ ябаа. Тэдэнэй тоодо Буряад ороноо албанда аб-hан дайшалхы hайн бэлэд-алтэй олохон сэрэгшэд айлсаhан юм. Октябриин 2-то түс дивизи эшелонуу-да буулгагдажа, генерал-лейтенант Д. Д. Лелюшен-кын командалдаг 5-дахи армиин бүридэлдэ орууллаг-аба. Алас-Дурна зүгhөө сэрэгшэдэй hанаа бодолынь дэзэгүүр, дайшалхы полков-ник В. И. Полосухин ямар-нье даабари дүүргэхээр бэ-эн байhанаа мэдүүлээ hэн эжэ генерал Д. Д. Лелю-шенко hүүлээрнь дурсаhан гайдаг.

Тиигэжэ Полосухинай дивизи Бородинска поли дээ-э хамгаалалта эзэлжэ, ун-аха нойргүй бэхижүүлгын үдэлмэри эхилhэн юм. Ур-ань—алдар түүхэтэ Боро-дино, дүтэшэг оршодог жатск хото шадар Баруун фронтын сэрэгүүд хүндэ хү-гэр байлдааануудые хэжэ гайгаа.

Октябриин 14-нэй эртэ үлөөгүүр бэхижэhэн газа-ыень дайсан үхэр буу-ар эршэтэйгээр буудажа, үлээрнь самолёдуудынь омбодожо оробо. Уданшье-й танкнууд, ябаган сэрэг-эд добтолжо, үсэд шанга гийлдаан эхилбэ.

Түрүүшын үдэр сибириин сэрэгшэд дайсанай 31 танк, 9 үхэр буу, 400-гаад сэ-гшэ болон офицернүүдые нөөhэн байба. Эрэлхэг зо-гтойгоор тулалдаhан сэ-гшэдэй дунда манай Бу-ад ороной олохон хүбүүд айлсаhан юм. Жэшээлхэ-, артиллерист М. А. Пла-нин дайсанай 2 танкые охоноо хүрэтэр дүтэлүүл-э бээрээ үхэр буугаа сэ-залаад буудажа hалгаа-н габьяатай. Нютагаймнай бүүн М. Б. Нимаев тэрэ ийдаанда немецкэ 3 танк удажа галдаа. 17-дохи олкын сэрэгшэд Дамдин ормаев Согто Батуев хоёр йсанай танкнуудай болон ябаган сэрэгшэдэй олон тоо-то добтолгонуудта хатуу шэрүүн сохилто хэдэг байба.

Загарайн аймагhаа гар-балтай аха дүү —Василий ба Алексей Пушкаревууд Утицы гэжэ hуурин шадар болоhон hүнийн тулалдаан-да шалгараа. Гэбэшье Василий Петрович хэрэгтэй энэ байлдаанай үедэ баатарай үхэлөөр алдалан үнаа, харин 154 мм гаубицын наводчик Алексей Петрович хайратаахынгаа түлөө олохон фашистнуудые хюдаhан байха юм.

Баргажан голой хоёр нүхэд—Эрдэни Дудеевич Цыдыпов Бато Бадмаев гэгшэд 17-дохи полкын бүридэлдэ эрэлхэгээр дайлалдаба. Немецүүдэй нэгэ добтолгын үедэ Эрдэни Цыдыпов баатарай үхэлөөр унаа hэн.

1812 ондо ород сэрэгшэдэй гаргаhан баатаршалгые манай сэрэгшэд Бородиногой поли дээрэ дахин дабтаhан түүхэтэй. Багратионой флеши гэжэ суурхаhан добуунай дэргэдэ болоhон тулалдаанай үедэ зенитнэ артиллерийн дивизионой сэрэгшэ Цырендоржо Цыбикович Цыбиков командна пунктаяа хамгаалан, дайсанай хэдэн танк үхэр буугаараа hамна бута сохижо хаяа.

Хэрэгэй хатуу байлдаануудай үедэ 17-дохи полкын обороные дайсан тахара сохёод, манай сэрэгшэдэй хамгаалалта руу сүмэрэн орожо эхилбэ. Немецүүдэй амжалта түйлабал, дивизиин дайшалхы зэрэгнүүд хоёр тээшээ таhалагдаха хойшолонтой hэн. Нимэ байдалда ороходоо комдив Полосухин дайсанай урдаhаа тагнуулай батальон дары ябуулха баатай болоо бэлэй Тагнуулай нэгэ бүлэгэй командир лейтенант Цырендоржо Будажапов түрүүтэй нютагаймнай хэдэн хүбүүд энэ батальондо алба хэжэ байhан юм. Үхэр буунуудай дэмжэлгэ доро тагнуулшад дайсанда зоригтойгоор добтолжо, харгыень хааба. Гэбэшье октябриин 15-най үдэр үргэлжэлhэн хэрэгэгы тулалдаанай hүүлээр фашистнууд 32-дохи дивизиин обороно руу сүмэрэн орохо аргатай болошоо бэлэй.

Дайсан Можайск гэжэ түмэр замай станци болон автомобильна гол зам эзэлхэ гэжэ эршэ хүсэеэ зангидажа, дивизиин 322-дохи полкын обороные таhалаад. 133-дахи артиллерийскэ полкын бэхилэлтэнүүдые добтолжо эхилбэ.

Эгэзл эндэ полкын артиллеристнүүд фашис танкнуудтай, ябаган сэрэгшэдтэй одоол нюур нюураараа уулзаба. Батарейн командир Х. А. Хамаганов дары түрүүр ухаамгай захиралтаннуудые үгэжэ, үхэр буугаараа олохон дайсанай «шархииень хатаагаа», танкнуудыень галдаа. Загарайн аймагай Новоильинск hуурин-ай хүбүүн, 322-дохи полкын нэгэдэхи батальоной ротын политрук Цырен Дондукович Дондуков дайсанда эсэргүү харюугай добтолго эмхидхэжэ, немецүүдтэй гар тулалдаа хэhэнэйнгээ удаа тэдэнэй эзэлжэ байhан газарhаань намнажа гаргаба.

Минометно дивизионой хэлхеэ холбогшо-телефонист Баргажан нютагhаа уг гарбалтай Цырен Будаевич Цыбиков пулемедуудай номон доро, үхэр буугай снарядуудай эшхэрээн, тэhэрээн соогуур ами наhаяа хайрлангүй таhалдаhан утаhануудые саг соонь холбожо, подразделенинүүд хоорондохи хэлхеэ найдамтайгаар хангадаг байба. 1942 оной январийн 29-дэ Гжатск (мүнөө Гагарин) хото шадар болоhон добтолгын байлдаанай үедэ тэрэ хүндөөр шархатаад, аргалуулхаяа ара газарай холын госпиталь эльгээгдэhэн юм.

Москва шадархи байлдаануд айхабтар хүшэр хүндэ, хэрэгэгы шанартай байhан гэжэ мэдээжэ. Эндэ тулалдажа байhан сэрэгэй подразделенинүүдэй — полк, батальонуудай хоорондо хэлхеэ холбоо таhалдуулхагүй, үргэлжэ бүтэн бүрин байлгаха хэрэг айхабтар ехэ удха шанартай байгаа. Хэлхеэ холбоо татадаг сэрэгшэд, штабай бүхы зиндаагай командирнууд нимэ эрхэ байдалда ёнотойл баатаршалга гаргадаг hэн. Сэлэнгын хубуун ахалагша сержант Самбу Ханхаевич Чимитов дайшалхы мэдээсэлнүүдэй пунктын начальниг туушаал эзэлдэг hэн тула оперативна мэдээсэлнүүдээр командирнуудые хангахын тула ами бээе хайрлангүй хүдэлхэ баатай болодог бэлэй. Мүнөө С. Х. Чимитов амиды мэндэ, наhанайнгаа амаралтада үни гаранхай, ан-бунхан ажаhуудаг.

Ородой сэрэгэй алдар солын поли гэжэ 1812 онhоо суурхаhан үльгэр домогто Бородиногой поли дээрэ тэрэ 1941 оной гансахан намарай тулалдаануудай үедэ дайсан 10-аад мянган сэрэгшэд, офицернүүдые, 117 танк hалгаhан юм.

«Наполеоной дайнай hүүлээр 130-аад жэлэй үнгэрhэн хойно манай сэрэгшэд үшөө нэгэ дайсантай уулзаха баатай болобо... 32-дохи стрелково дивизиин сэрэгшэд ородой сэрэгэй алдар соло доройтуулаагүй, бүри улам арьбадхаа» гэжэ маршал Жуков hүүлээрнь дурсалганууд соогоо бэшэhэн юм. Буряад хүбүүдэймнай аша габьяа, нэмэри хубита энэ үндэр сэгнэлтэдэ бии гээшэ.

1941 оной декабриин 6-да Баруун фронтын дайшалхы бүлэглэлнүүд Калининска болон Баруун-Урдахи фронтнуудай эдэбхитэй дэмжэлгэтэйгээр хүсэтэ добтолгодо ороhон түүхэтэй. Арбан удэр үргэлжэлhэн хатуу шанга тулалдаануудай үедэ Гудериданай 2-дохи танкова арми бута сохигдожо, манай сэрэгшэд 130 километр урагшаа дабшаhан юм. Түбэй стратегическэ шэглэлдэ совет сэрэгэй туйлаhан амжалта тэрэ үедэ айхабтар ехэ удха шанартай байгаа. Немецкэ армиин «Центр» гэhэн бүлэглэлнүүд сохигдожо, горитой ехэ зайда сухариха баатай болоhон юм.

Баруун фронтые толгойлжо ябаhан маршал Г. К. Жуковай дурсаhанай ёноор. Москва шадар немец сэрэг хамта дээрээ хахад миллион хүнние, 1300 танк, 2500 үхэр буу, 15 мянга гаран алдэб машина болон техникээ алдаhан байна. Тэдэнэр Москвahаа 150—300 километрэй зайда баруулжаа сухарла.

Москва шадар немец сэрэгые бута сохилго уласхоорондын удха шанартай hэн. Немец фашистнарта эсэргүү тэмсэл хэжэ байhан ороноуудай арад зон фашис дарлалтаhаа мултараг гараха найдабаритай боложо, эрхэ сүлөөгэйнгөө түлөө тэмсэлээ улам шангадхажа захалаа бшуу.

АЖАГЛАЛТА. 5-дахи армиин «Уничкь врага» гэhэн hониной 1942 оной февриин 28-най дугаарта нигэжэ бэшэгдэн: «Герман фашизмда эсэргүү тэмсэлдэ полковник Виктор Иванович Полосухин дайшалхы газар дээрэ баатарай үхэлөөр далан унаба... Москва хамгаалгын эгээл шэр үедэ В. И. Полосухин өөрынгөө рэгтэеэ дайсанай урдаhаа тэмсэн зогсон юм... Эгэршэгүй эрэлхэг габьяатай командир байлдаануудай үедэ эгээл дүюусалгатай, эгээл аюултай газарнуудта байдаг hэн...». Ороноймнай нислэл хото аршалан хамгаалhан баатарнуудай дунда В. И. Полосухин онсо hуури эзэлхэл ёнооро эзэлнэ.

Комдив Полосухинай наhа бараhанай удаа Улаан Тугта 32-дохи дивизи Улаан Тугай болон Суворовой орденуудай Ельнинскэ гвардейскэ 29-дахи стрелково дивизи гэhэн нэрэтэй болоhон юм.

Ц. ЦЫБИКОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

МАРТАЖА БОЛОХОГҮЙ ҮЙЛЭ ХЭРЭГҮҮД

Журналистын дэбтэрhээ

Таблад жэлэй саада тээ Нюрнбергдэхи уласхоорондын сүүд боложо дүүрэhэн байна. Хүрин тахалтадай үйлэ хэрэгүүдые сүүдлээ hааб даа. Эндэ харуулагдаhан бузар муухай тоонуудые «Правда» газетэ (1986 оной октябрийн 13-да) тунхаглаhан байгаа гэбэл : «1936 онhоо 1945 он болотор Германийн, тэрэнэй эзэмдэhэн газар дээрэнь хоёр мянган таhагуудтай 23 алуурай (концентрационно) лагерь хүдэлжэ байhан юм. Эдэ жэлнүүдтэ тэдээндэ 18 миллион зон тамалагдаhан, тэдэнэй 11 миллониинь үгы хэгдэнхэй гэбэл: Бухенвальдда—56.000, Равесбрюгтэ—92.000, Заксенхаузенда—100.167, Берген-Бельзендэ—48.000, Дахауда—31.951, Освенцимдэ—4.000.000, Майданегта—1.380.000, Треблинкэдэ—800.000, Маутхаузенда—122.766.

Нимэ ехэ нүгэлтэй муухай тоонуудые зүб харуулаа юм гү, али буруу гү, мэдэнэгүйб. Теэд нимэ саг байhан лэ даа. Ямар ушарhаа эдэ-ниие дурданабибди гэхэдэ, 1977 оной зун Буряад ороной гуша гаран зон эдэ лагерьнуудай музей болгогдоhон хойнонь танилсаhан байгаабди. Эдэнь Майданек Освенцим хоёр hэн. Тоонуудынь дээрэ харагдаhан даа. Түрүүшынь лагерь нэгэ бага урид сүлөөлэгдөө hэн Освенцимые сүлөөлhөөр табин жэл болобо. Энэ үгэ дүүлахадаа, хүн бүхэнэй зосоо заригад гэдэг ёнотой. Теэд тэндэнь ошоод, бүри музейн экспонадуудые харахада, олигтүй муухай, хүнэй хэлээр тайлбарилханьшье бэрхэтэй, тиимэ үгэнүүдыешье хэлэхээ сээрлэхээр байгаа hэн. Гэн гэhэйш, ондоо түбиhөө, харшан дайсадай гэнтэ буугаад үйлэдэhэн хэрэгүүд бэшэ, харин хүнүүд гаэшэбди гэжэ бэеэ тоологшодой жэгшүүритэ аашануудай экспонадуудые хараа hэмди.

Освенцим Краков хотоhоо холо бэшэ оршодог. «Үхэлэй фабрика» гүүлэhэн мүргүй ехэ лагерь байhаниинь эли бэзэ. Энэ тамадань орууллагдаhан эды шэнээн зониие үрэбхихэ хэмжүүртэйгээ бүхы барилганууудай, түхеэрэлгэнүүдэй хэгдэhэниинь ойлгосотой. Эшелонуудаар асаруулагдаhан зоболонтодые лагерийн тушаалтад тэрэ доронь хоёр тээшэнь илгаад, ажал хэхэтэй хүнүүдыень үлөөхэ, бэшыень үгы хэхэ— нимэ гуримтай байhан гэжэ зон мэдэхэл байха. Ямар оншо аргаар үгы хэдэг байhан бэ, газай камераннуд болон бусад тухайда бэшэгдээ hэн. Лагерьнуудай тушаалтад хэмгүй бархэ зөөриишэнүүд байhан туладаа бүхы юумые зөөри болгодог байhан гэжэ экспонадуудынь гэршэлэнхэй hэн. Хүнэй яhа татаад, газараа үтэжүүлээд, капуста ургуулдаг, хүнэй үhөөр хибэс гүрэдэг гэхэ мэтэнүүдые харахада, бузар даа. Хубсаhанууд соо нарай хүүгэдэй самсахануудые, нюдэнэй шэлэй хүреэнүүд гэхэhээ эхилээд, элдэбын хэрэгсэлнүүд дүүрэн. Гуталнууд соо зариманайнь улануд хяа дарагданхай байха юм. «Еврей зон гуталайнгаа улада алтаяа хадагалдаг хидань, үнэтэ шулуу бэдэрээ гэшэ»,—гэжэ музейн хүдэлмэрилэгшэ ойлгуулаа hэн

Нигэжэ музейн экспонадуудтай танилсуулhанай hүүлээр баримтата кино харуулжа, танилсалга үргэлжэлүүлэн тобшолдог hэн. 1-дэхи Украйнын фронтын сэрэгшэд эдэ лагерьнуудые сүлөөлhэн юм. Эдээнтэй суг ябаhан элитэ кино буулгагша Ромэн Карменэй бүлэг киношод эдэ лагерьнуудай сүлөөлэлгые хуу буулгаhан байhаа. Һудалтай хүбсаhатай, араг яhан болоhон хүнүүдэй сүлөөлэгдэхдөө, баясаха хүхилдэхые харахада, сэдьхэлээ хүдэлгэхөөр, hанаагаа зобохоор, гашуудалтайшье байгаа hэн. Баhал нимэ хубсаhатай, хоёр-хоёроороо хүтэрэлдэhэн, багахан 180 хүүгэд субажа ябаха юм. Лагерьта ажал хэжэ шадахагүй хүнүүд үлөөгдэдэггүй байhан аад яагаад эдэ багашуул амиды үлэhэн байгааб гэхэдэ, медицинын туршалга хэхэ гэжэ эхир хүүгэдые зорюута үлөөhэн юм гэжэ экскурсовод манда ойлгуулаа hэн. Энэ үзэгдэл мүнөө болотор нюдэмдэм харагдаhан шэнги байдаг. Освенцимдэ Менгела гэдэг врач нимэ туршалга хэжэ байhанаа Совет Армиhаа зугадажа үрдиhэн. Паргвайда шэбээлэнхэй юм гэжэ ойлгуулаа бэлэй.

«Үхэгшэд гэмнэнэ. hэримжэтэй байгты!» гэhэн дохёо үгэнүүд эндэ бэшэгдэнхэй байгаа hэн. «Доодо түрэлтэдые», еврей яhатанние хюдаха циклон гэдэг хоро химическэ промышленностьда үнинэй гаргажа бэлдэhэниинь хүрин тахалтадай урдшалан хэhэн ехэ бэлэдхэлые гэршэлнэ гээшэ ааб даа. Эндэ үгы хэгдэhэн дүрбэ гаран миллион зон соо бүхы ороноуудай түлөөлэгшэд hан, тэрэ тоодо 13 м совет сэрэгшэд hа эдээн соohоо үшөө 92 ган амиды гараhан ха

Дэлхэйн хоёрдохи д үедэ дээдын ноёдой ралта дүүргэжэл ябаh шыхан лэ зомди, бидэ тэй бэшэбди гэхэ бэеэ үмөөрдэг алуур ехэ алууршад ябаhан мүнөө батаганаашье үргэ гүй зон хэбэртэй б энэ тэрэ түбинүүдээр лээд байhанаа зарим баригдажа, сүүдэй урд содогшьел hэн ха. Ин бодомжо hанамжануу руунай гүрэнүүдээр нэй тарадаг болоо hаб Мүн түүхын эдэ б нуудые мартаhан гү. минин лэ годоорhон шүүл фюрерэй «Майн гэжэ ном барлажа т хүрин харашуулай т түүдтаа хадажа н даг фашис нэгэдэ орон дотор бии б ушар зоной hанаа д тамын орондо— лагер та яhаа хаягшадай гые ори таhа мартаhа дал болоно гү, али б нөөхи «сэбэр яhатан лөө тэмсэхээ жүрэ дэй хэрэг үйлэнүүд г хын баримтануу болгоомжотой, бодо ябая гэнэ лэ.

Д. ЖУГДУР

СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ

Кабанскын аймагай Селенгинск hууринай болон Улаан-Удэ хотын санашадай хоорондо нүхэд ёhоной мүрысөөн локомотив-вагон заhабарилгын заводой санын бааза дээрэ хоёр үдэрэй турша соо үнгэргэгдэбэ. Селенгинскhээ—hууринай стадионние даагша Александр Яковлевич Батышев, Улаан-Удэhөө — хүүгэдэй спортын hүргүүлиин тренер Вячеслав Анатольевич Романов, ЛВРЗ-гэй ахамад конструкторай таhагай бюрогой начальник Петр Захарович Юрьев гэгшэдэй эдэбхи үүсхэлээр энэ уулзалга эмхидхэгдэhэн байха юм.

Мүрысөөнэй дүримөөр 21-hээ дээшэ наhанай 10 эрэшүүл, 10 эхэнэрнүүд командануудай бүридэлдэ орууллагдаха ёhотой hэн. Тиихэдэ 30, 35, 40, 45, 50, 55 болон тэрээнhээ дээшэ наhанай эрэшүүл, эхэнэрнүүд тэдэнэй дунда байгаа эзэргэтэй. Һурагшад, оюутад команданууд бүридэлдэ орууллагдаха ёhогүй байгаа.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: хоккейгээр Улаан-Удэ хотын түрүү hуури эзэлхын түлөө мүрысөөн.
П. БУРМАКИНАЙ фото.

САНЫН ЗҮРГЭ ШАРЬЯАТАЙ

Сэлэнгын целлюлозо-картоной комбинадай худэлмэришэдэй hууринда 1964 ондо санашадые hургаха зорилготой хүүгэдэй спортын hургуули байгуулагдаа hэн. Санаар спортын мастер К. А. Белоусов энэ hургуулиин директорээр хүдэлдэг юм. Эндэ 6 тренер 400 гаран хүбүүд, басагадые санаар hурган hоридог. Эдэнэй дундаhаа залуу тренер А. К. Белоусов илангаяа hайнаар ажалладаг. Нютагай 3 дунда hургуулиин, техническэ болон медицинскэ училищинуудай hурагшад хүүгэдэй спортын hургуулида мэргэжэлээ дээшэлүүлдэг юм. Санын баазада 200 наар сана, 150 коньки бии. Эдэ бүгэдын ашаар лэ hууринда санын спортоор 8 мастер, 12 мастерта кандидат, зуугаад нэгэдэхи разрядтайшуул hурган бэлдэгдээ. Түгэс hайнаар түхеэрэгдэhэн санын зүргэ харгы бэлдэгдэнхэй. Тиимэhээ эндэ ехэ ехэ мүрысөөнүүд, зонын нааданууд, уласхоорондын шэнжэтэй урилдаанууд үнгэргэгдэдэг. Забайкалиин сэрэгэй округой хилэ сахигшадай мүрысөөн hаяхан эндэ болобо.

— Манай hуурында хүн бүхэн шахуу амаралтын үдэрнүүдтэ санын зүргэ дээрэ гаража, бэсэ hоридог юм. Хоёр жэлэй урда тээ санашадай үдэрэй hүүлшынхиеэ үнгэргэгдэхэдэнь, 850 хүн санын харгы дээрэ гаража, бэе махабадаа хатуужуулhан байха. Юрэдоол, сана хадаа али бүхы наhанан хүнүүдтэ таарамжатай спортын зүйл гээшэ. Элүүр энхэ, хододоо hэргэг дорюун ябаха гэбэл, санын спорттой ханилагты гээд уряалха байнаб, — гэжэ Селенгинск hууринай командые хүтэлбэрилэгшэ А. Я. Батышев мэдүүлбэ.

Түрүүшын үдэр эрэшүүл —15, эхэнэрнүүд 7,5 километртэ урилдаба.

Эрэшүүлэй дундаhаа спортын ветераннуд онсо шалгарба. СССР-эй спортын мастер Андрей Бурлаков (Селенгинск) энэ зайе 46 минута 54 секунда соо гаталжа, 23 балл абаад, түрүү hуури эзэлээ. Тэрэ 57-той боложо ябаашье hаа, хурдан сүлхэ байhанаа үшөө дахин баталаа. «Электромашина» заводой токарь, шэхэ хатуу хүнүүдэй дундаhаа 1950 гаран онуудта Европын түрүү hуури эзэлхын мүрысөөндэ мүнгэн медальда хүртэгшэ. 59-тэй спортын мастер Владимир Быков 48.65 минута сагтайгаар хоёрдохи hуурида гараба. Селенгинск hууринай хүүгэдэй спортын hургуулиин тренер Илья Быков гурбадахи шатын дипломоор шагнагдаа.

Эхэнэрнүүд соohоо Улаан-Удын командаhаа Марина Максимова 32 минута 50 секунда саг харуулжа, илалта түйлаба. Селенгинскын ДЮСШ-гай тренер Татьяна Орлова— хоёрдохи, эндэхи медучилищиин лаборантка Нина Шевелева гурбадахи hууринуудые эзэлбэ.

Тиигэжэ түрүүшын үдэрэй дүнгүүдээр Селенгинск hууринhаа бууhан айлшаднай 205:196 очкотойгоор шүүhэн байха юм.

Хоёрдохи үдэр эстафетэ дамжуулгатай урилдаан болобо. Эрэшүүл—3×5, эхэнэрнүүд 3×3 километртэ урилдаа. Энэ үдэр айлшаднай мүн лэ булюу байhанаа гэршэлээ.

Валерий Шевелев, Аркадий Белоусов, Илья Бекетов гэгшэдhээ бүридэhэн Селенгинскын 1-дэхи команда 47 минута 55 секунда саг харуулжа, түрүү hуури эзэлбэ. О. Харитонов, С. Емельянов, В. Гордеев гэгшэдhээ бүридэhэн Улаан-Удын 1-дэхи команда 47 секундаар гартажа, хоёрдохи шанда хүртөө. Селенгинскын 2-дохи команда (А. Бурлаков, С. Дарненко, Н. Хотяновский) гурбадахи hуурида гараба.

Hайн hорилго бэлэдхэлтэй Селенгинск hууринай 1-дэхи команда (Людмила Козлова, Нина Шевелева, Галина Дарненко) 9 километр зайе 36 минута 20 секунда соо гаталжа, нүхэд ёhоной уулзалгын чемпионууд болобо. Улаан-Удын 1-дэхи команда (М. Максимова, Т. Капустина, Е. Еласова) 3 минута 15 секундаар гартажа, хоёрдохи шатын дипломоор шагнагдаа. Селенгинскын хоёрдохи командын санаша басагад (Г. Пихель, С. Черных, Т. Орлова) гурбадахи hуури эзэлhэн байгаа.

Мүрысөөнэй дүнгүүдые согсолходо, Селенгинскыг суглуулагдаhан команда 425 очко абажа, түрүү hуури эзэлээ. Улаан-Удын түлөөлэгшэд эдэнэрhээ 39 очкоогоор гартаба. Сэхыень хэлэхэдэ, 4000 гаран хүн зонтой hууринай санашад 400 мянга шахуу ажаhуугшадтай нислэлэй командые ахижа гараhыень онсолон тэмдэглэлтэй. Ушарынь юуб гэхэдэ, Улаан-Удэ хотын, мүн районуудай физическэ культура ба спортын комитедүүдэй, спортын бүлгэмүүд болон клубуудай хүтэлбэрилэгшэдэй энэ зүйлдэ анхаралаа hулаар хандуулдаг байhыень элирхэйлэн гэршэлбэ. Үнгэрхэдөө Залуушүүлай хэрэгүүдэй, туризмын, физкультура ба спортын талаар городской комитедэй түрүүлэгшэ Е. А. Куреев болон районуудай комитедүүдэй түрүүлэгшэнэр мүнгэгүйдэжэ, шангуудые тогтоогоогүйшье hаа, мүрысөө нээлгэ болон хаалгын парадта ерэжэ, анхаралаа хандуулжа байhанаа мэдүүлээшье hаань, hайн бэлэй. Теэд тэдэнэй ерээгүй байhан ушарта санашад, эдэбхитэд, мэргэжэлтэд болон тренернүүд гомдоhон байна.

Илагшадта ЛВРЗ-гэй спортын клубай түлөөлэгшэд шангуудые барюулба.

Саашадаа нүхэд ёhоной уулзалга заншалта болгогдохоор хараалагдана. Декабрь hарада— Селенгинскдэ, февраль соо Улаан-Удэдэ нимэ мүрысөөн үнгэргэгдэхэ. Сэхыень хэлэхэдэ, нүхэд ёhоной уулзалганууд хаа хаанагүй санын спортые хүгжөөхэ арга олгохо байна. Тиимэhээ нэн түрүүн физкультура ба спортын талаар городской комитедэй, спортын бүлгэмүүд болон клубуудай хүтэлбэрилэгшэд анхаралаа хандуулха бэээ гэжэ hанагдана.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

УНШАА, ДУУЛАА hЭН ГҮТ?

Венын түймэр сарагдаа албан бии болгогдоhоо жэлэйнгээ ойе тэм Энэ хадаа Европо со түрүүн бии болгогдоhо мэр саралгын мэргэжэл бан болоно. Анха т Венын түймэр сара командада оройдоо хүн ородог байhан нөө мянга табан зуу хүнhөө бүридэнхэй.

* * *

Англиин Абердин найман хүнhөө бүр түймэр сарагшадай энэ хэрэгэй түүхэдэ сын түйлалта түйлаж hон юм. Гараар хүд бүлүүрээр тэдэнэр 80 турша соо 125.000 л бүлэжэ гараhан бай

* * *

Харин Ирландиин хото Дублинай түй рагшад 508 килогр нүүртэй элдэб түр нүүдээ болон бүлүүр холо зөөжэ, алдарш Тэдэнэр гансал ө хүсэ хэрэглэжэ 33 метртэ (нэгэ сүүл зөөжэ шадаа.

Гиннессэй түйлал ном соо эгээл ехэ тай түймэрнүүд т нүүд бии. 1571 он нуудай Москвада а донь ушарhан т 50 гаран мянган хүн байна. Тэрэ гэhэн үнгэрhэн дүрбэн зуу жэл соо Москвад шад ондоошье ехэ нүүдые үзэhэн, х ха юм.

* * *

Урда Солонгос хото Сеулай зо нуудай нэгэн соо декабриин 25-д шатаhан байгаа. Холбоото Штадуу нектикут штатта hаад, 168 хүн хо

* * *

Түймэр сарагдаа байдалда нимэ зүй раагүй удаан болго лалтанууд' байна ха. Америкын Штадуудай Тех Туксон хотын т шад бүлтадаа о раха гэжэ шидэ болооб гэхэдэ, гаран жэл соо зо түймэр болоогүй дан ехэ болоод зомни мэргэжэл гэхэ гээд шидэ команднын бранд дүүлбэ.

* * *

Боливиин н Ла-Паста түйм той гэhэ үсэлну дайралдаг. Э түймэр сарагдаа тинмэшье ехэ б тын далайн вахт метр үндэхэ б кислородой то дээрэhээ гал т сэгүйгөөр несо

(«Щит и меч»

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), САМБЯЛОВА Т. В.

Эмхидхэн байгуулагшад—Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Манай адрес:
670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай — 2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай— 2-66-76, таhагууд, нинтын-политическэ— 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, соёлой, эрдэмэй болон hургуулинуудай —2-60-21 (даагшань), 2-57-63, 2-69-58, олонинтын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнүүдэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй—2-35-95, Манай корреспондентнүүд: Агинскда—3-42-19; Закаменскда—30-61, Баргажанда—91-6-40.

Һонинуудые гаргадаг «Бурятия» хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери—2-23-67, вахта—2-67-95, 2-67-05.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаhан хэмжээтэй Индекс 50901. Хэhэг 5135. Стереотипта түшаагдаhан саг 18.03.

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон 2-40-45.
Б-0079-дэхи номертойгоор бүртгэгдэ абтанхай. Заказ № 28.